

NEMZETKÖZI VÁNDORLÁS

GÖDRI IRÉN

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- » A magyarországi bevándorlás mérete és szerkezete az utóbbi években megváltozott: a külföldi állampolgárságú bevándorlók száma 2009 és 2016 között 20 és 26 ezer fő között mozgott, majd 2017-ben meghaladta a 36 ezret, ezen belül a szomszédos országokból származók aránya összességében csökkent; 2011 után azonban növekedni kezdett a külföldön született bevándorló magyar állampolgárok száma. Ez utóbbi 2014–2015-ben már elérte az évi 17–18 ezer főt, és 97%-uk négy szomszédos országból érkezett.
- » Az EU-csatlakozást követően megnőtt a régi tagállamokból, elsősorban Németországból, 2006-tól pedig az ázsiai országokból, főként Kínából érkező bevándorlók száma. Az Afrikából származó bevándorlók száma is dinamikusan emelkedett, az utóbbi években elérte az évi ezer-ezeröttszáz főt.
- » A nyugat-európai hagyományos befogadó országokhoz képest Magyarországon továbbra is alacsony a bevándorlók száma és az ezer lakosra számított aránya; számos kelet-közép-európai országban azonban még ettől a szinttől is elmarad.
- » 2000 és 2017 között több mint 320 ezer menedékkérelmet nyújtottak be Magyarországon, 84%-át 2013 és 2016 között. Menekült, oltalmazott vagy befogadott státuszt ez idő alatt kevesebb mint 9500 fő kapott. 2016 elején 4400 fő tartózkodott itt menekültként vagy oltalmazottként.
- » Az egyszerűsített honosítás bevezetésével a Magyarországon élő külföldiek körében is megnőtt a magyar állampolgárságot szerzők száma: 2011–2012-ben megháromszorozódott, ezzel elérte az évi 18–20 ezret. 2013-ban a korábbi évek szintjére esett vissza, majd 2015-től tovább csökkent.
- » A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma 2017 elején 151 ezer fő volt, 2018 elején közel 162 ezer. Ezen belül a szomszédos országokból származók aránya – amely a 2000-es években még 56–68% között mozgott – 2017-től már a 30%-ot sem érte el.
- » 2017-ben az EU28 népességének 7,5%-a külföldi állampolgár és 11%-a külföldi születésű volt, a magyarországi népesség körében ezek az arányok 1,6%, illetve 5,2%.

- » Az elvándorlás növekedésének üteme 2013-ban mérséklődött, majd 2014–2015-ben megállt, 2016-ra pedig csökkenés mutatkozott. A csökkenés a hazai adatokban és a tükörstatisztikákban is megfigyelhető. Ausztria esetében viszont a regisztrált magyar munkavállalók száma tovább nőtt.
- » A különböző adatforrások alapján az utóbbi években a külföldről hazatérők száma is növekedett, de a jelenség pontos mérete nem ismert. 2016-ban 242 ezer olyan magyar állampolgár élt az országban, aki itt született, és élete során legalább 1 évet külföldön élt; ebből 130 ezren 2000 után voltak külföldön.
- » 2017 elején az EGT-országokban és Svájcban élő magyar állampolgárok száma meghaladta a 461 ezer főt (2014-ben számuk 330 ezer volt). Háromnegyedük a három fő célországban élt: Németországban (39%), az Egyesült Királyságban (21%) és Ausztriában (15%).
- » A Magyarországon született és külföldön (szerte a világban) élő személyek száma – függetlenül attól, hogy mikor hagyták el az országot – 2017-ben 637 ezer fő volt, ami a teljes magyarországi születésű népesség mintegy 6,6%-a.
- » A külföldön élő népesség – mind a magyar állampolgárok, mind a magyarországi születésűek – aránya továbbra is alacsonyabb, mint a legtöbb kelet-közép-európai országban.

BEVEZETÉS

A nemzetközi vándorlás az elmúlt években jelentős társadalmi és tudományos érdeklődést váltott ki, a média, a közbeszéd és a politikai diskurzusok egyik kiemelt témája volt nemcsak hazai, hanem európai, sőt globális szinten is. Magyarországon 2011-től főként az elvándorlás alakulása kapott nagyobb figyelmet. Az országot hosszabb-rövidebb időre elhagyók növekvő száma és a pontos adatok hiánya több kutatást is ösztönzött a jelenség vizsgálatára. 2015-től az Európába irányuló migrációs hullám – a bevándorlók és a menedékkérők számának jelentős növekedése – következtében Magyarországon is előtérbe került a bevándorlás kérdése. A figyelem azonban nem a jogszerűen – tartózkodási engedélyek birtokában – itt tartózkodó vagy letelepedő, illetve az EU-n belüli szabad mozgás jogával élő bevándorlóakra irányult, hanem főként a 2015-től kibontakozó globális migrációs folyamatok lehetséges következményeire. A különböző diskurzusokban a bevándorlás és a menekültkérdés gyakran összemosódott, holott teljesen más befogadási elvek mentén zajló és eltérő szabályozottságú folyamatokról van szó. E fejezet a Magyarországot érintő nemzetközi migráció két különböző irányú – valamint mozgatórugóit és következményeit tekintve is eltérő – folyamatát, a bevándorlást és a kivándorlást vizsgálja az ezredfordulótól napjainkig, azzal a céllal, hogy megvilágítsa e mozgások főbb jellegzetességeit és hátterét.

BEVÁNDORLÁS

A magyarországi bevándorlás volumenét és szerkezetét az ezredforduló óta több jogszabályi és törvényi változás, valamint

a 2004-es EU-csatlakozás is befolyásolta. A bevándorlás vonatkozásában a vándorlási statisztika az országba bevándorlók, az itt tartózkodó külföldiek, a menedékkérők és a magyar állampolgárságot kapott személyek adatait tartalmazza. Ezek – akárcsak az EU-tagállamok többségében – különböző adminisztratív adatforrásokból származó adatok. 2008-tól az adatgyűjtés (az Európai Parlament és Tanács 862/2007/EK rendeletének megfelelően) EU-s szinten harmonizált, közös meghatározásokon és fogalmakon alapul.¹

Az alábbiakban a bevándorlók, a magyar állampolgárságot szerzők, valamint az itt tartózkodó külföldi állampolgárok számának és főbb jellemzőinek időbeli alakulását tekintjük át, részben nemzetközi összehasonlításban. Röviden kitérünk a menedékkérők és a nemzetközi védelemben részesülők számának és állampolgárság szerinti összetételének alakulására, illetve a külföldi népesség iskolázottsági és foglalkoztatottsági mutatóira. Ez utóbbihoz a népszámlások és a mikrocenzus bevándorlókra/külföldi népességre vonatkozó adatait is felhasználjuk.

Bevándorló külföldi állampolgárok

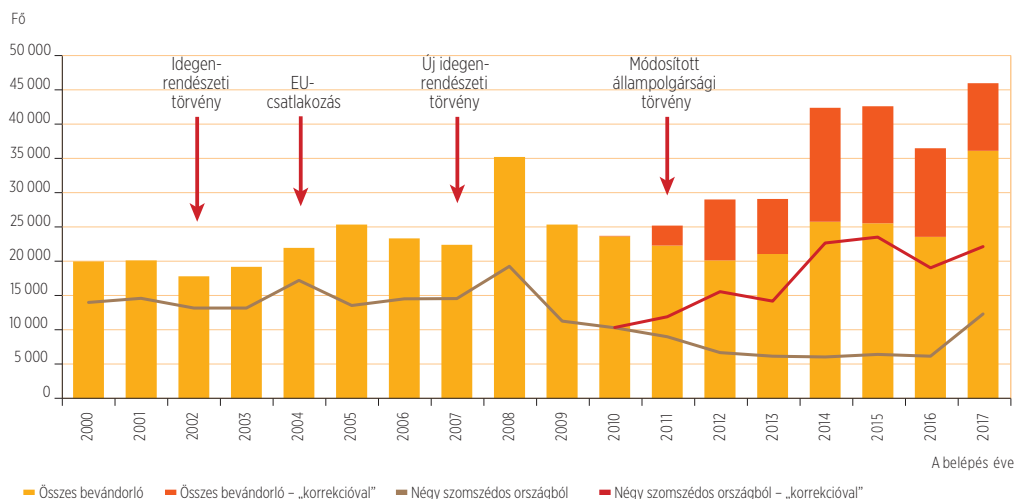
A Magyarországra *bevándorló külföldi állampolgárok*^f száma az ezredforduló körül még évi 20 ezer fő körül alakult. Az EU-csatlakozást kisebb növekedés követte: 2005-ben a regisztrált bevándorlók száma meghaladta az évi 25 ezer főt (*1. ábra*), és kiugróan magas volt az EU15-ből érkezők aránya (30% szemben az előző évek 8–9%-ával). Enyhe visszaesést követően 2008-ban újra jelentős növekedés látható: több mint 35 ezer bevándorlót regisztráltak (amire 1990 óta nem volt példa). Ehhez a 2007. július 1-jétől életbe lépett új idegenrendészeti törvény is hoz-

¹ Az ENSZ 1997-es ajánlásának megfelelően (hosszú távú) bevándorlónak tekinthető az a személy, aki a szokásos lakóhelyét legalább 12 hónapos időtartamra áthelyezi egy másik EU-tagállamból vagy harmadik országból az adott befogadó országba.

zárult, amely jelentősen leegyszerűsítette a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező EGT-állampolgárok² (és harmadik országbeli családtagjaik) számára a huzamos tartózkodás (állandó lakóhely létesítése) feltételeit, csupán regisztrációs kötelezettséget írt elő számukra.² 2007 második felében hétezeren, 2008-ban már közel húszezren éltek ezzel a lehetőséggel, majd ezt követően számuk valamelyest visszaesett.³ 2009 és 2012 között újabb enyhe csökkenés figyelhető meg a bevándorló külföldi állampolgárok számában, de 2014 és 2016 között ismét 25 ezer fő körüli létszámot regisztráltak, 2017-ben pedig már több mint 36 ezret.

Az elmúlt évtizedben a bevándorlás szerkezete is átalakult. 2008 után a szomszédos országokból érkező külföldi állampolgárok száma és aránya folyamatosan csökkent, 2011 után már jelentősen visszaesett. Míg a kétezres évek elején a *bevándorló külföldi állampolgárok* 70%-a származott a négy szomszédos országból, 2014 és 2016 között mindössze egynegyedük. E változásnak több oka is van. Egyfelől a 2004-es EU-csatlakozás, illetve a 2007. évi jogszabályi változások következtében megnőtt a régi EU-tagállamokból, valamint az Ázsiából érkezők száma és aránya. Másfelől a 2011. január 1-jétől életbe lépő módosított állampolgársági törvény hatására a szomszédos

1. ábra. A Magyarországra bevándorló külföldi állampolgárok és ezen belül a négy szomszédos országból érkezők száma (flow), 2000–2017

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

Megjegyzés: A „korrekció” a négy szomszédos országból (Románia, Ukrajna, Szerbia és Szlovákia), az egyszerűsített honosítás bevezetését követően érkezett magyar állampolgárok számát veszi figyelembe.

² A 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek, a II. törvény pedig a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról rendelkezett. A korábbi – 2001-ben elfogadott és 2002-től életbe lépő – idegenrendészeti törvény együtt kezelte a két csoport jogállását.

³ A magyarországi lakóhelyet létesítő EGT-állampolgárok tényleges itt tartózkodásának időtartamáról nincsenek adatok, feltételezések szerint azonban a lakcímlétesítés sok esetben nem jelent tényleges letelepedést.

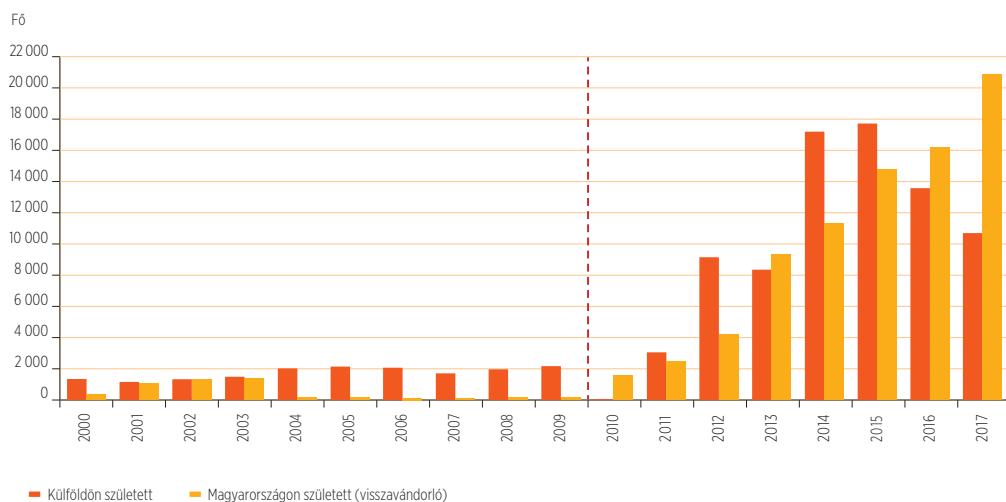
országokban élő magyarok közül egyre többen magyar állampolgárként⁴ vándoroltak be Magyarországra, azaz létesítettek itt lakcímet (lásd erről a következő alfejezetet). 2011 és 2017 között a külföldön született és Magyarországra bevándorló magyar állampolgárok mintegy 96%-a a négy szomszédos országból érkezett. Ez valójában egy több évtizede zajló bevándorlási folyamat folytatását jelenti (noha megváltozott keretek között). Ezért a bevándorló külföldiek idősorát 2011-től kiegészítjük („korrigáljuk”) a szomszédos országokban született és magyar állampolgárként bevándorlók számával (az 1. ábrán látható oszlopok piros része). Ezáltal a bevándorlási trend csökkenése 2011-től megfordul, majd 2014–2015-ben minden korábbinál nagyobb hullámhegy rajzolódik ki (melyet 2017-ben a bevándor-

ló külföldi állampolgárok megnövekedett száma tovább erősít). Arról, hogy e növekedéshez mennyiben járult hozzá az egyszerűsített honosítás lehetősége, csak feltételezéseink lehetnek. Nem zárható ki, hogy számos esetben a magyar állampolgárság megszerzése vezetett a magyarországi bejelentett lakóhely létesítéséhez.⁵

Bevándorló magyar állampolgárok

A külföldi állampolgárok mellett *bevándorló magyar állampolgárok*^F is megjelennek a vándorlási statisztikában. Két csoportjuk különíthető el: a külföldön született bevándorló magyar állampolgárok és a Magyarországon született bevándorló (azaz visszavándorló) magyar állampolgárok.

2. ábra. A Magyarországra bevándorló magyar állampolgárok száma születési helyük szerint, 2000–2017

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek; KSH, STADAT-táblák.

Megjegyzés: Az adatfeldolgozás 2009-ig a személyiadat- és lakcímnnyilvántartás, 2010-től az OEP tajnyilvántartása, 2011-től pedig mindkettő alapján történt.

⁴ Az egyszerűsített honosítási eljárás révén a szülőföldjükön szereztek magyar állampolgárságot.

⁵ Arról, hogy ez ténylegesen itt tartózkodást is jelent-e (és milyen időtartamra, milyen formában), ugyanúgy nincsenek adatok, mint a regisztrációs igazolással „bevándorló” EGT-állampolgárok esetében.

A *külföldi születésű* bevándorló magyar állampolgárok száma a kétezres évek első felében nem érte el az évi 1500 főt, majd az uniós csatlakozással enyhén növekedett: 2004 és 2009 között évi kétezer fő körül mozgott (2. ábra). E csoporton belül nagyon magas arányban voltak a külföldön született magyar állampolgárságú gyermekek (2008–2009-ben például 80–85%-uk öt év alatti volt), ami arra utal, hogy zömében a külföldre költözött – ám távozásukat nem regisztráló – szülők jelentették be itthoni lakcímre a külföldön született gyermeküket. 2010-től (az adatforrás változása következtében) ez a fajta „bevándorlás” már nem jelenik meg az adatokban, így 2010-ben 60 főre csökkent a külföldön született magyar állampolgárságú bevándorlók száma.

2011-től a bevándorló külföldi születésű magyar állampolgárok zömét már azok a személyek alkotják, akik az egyszerűsített honosítás keretében külföldön szereztek magyar állampolgárságot, majd ezt követően létesítettek lakóhelyet Magyarországon. 2012-ben és 2013-ban számuk 8–9 ezer fő volt, 2014-ben és 2015-ben azonban már meghaladta az évi 17 ezret, majd csökkenni kezdett, és 2017-re visszaesett 10 700 főre. 2011 és 2016 között e csoport 96–98%-a, 2017-ben pedig 93%-a négy szomszédos országból érkezett (az 1. ábrán ők a bevándorlók számában végzett „korrekció” alanyai).

A *magyarországi születésű* bevándorló magyar állampolgárok – azaz külföldi tartózkodás után hazatérők – száma a kétezres években elenyésző volt, alig három évben érte el az évi ezer főt (2. ábra). Ez azonban csak a hivatalosan bejelentett visszatérők számát jelenti, a jelenség valós méretét nehéz megbecsülni. Az uniós

csatlakozással járó szabad mozgás következtében a bejelentett hazatérések száma (akárcsak a bejelentett távozásoké) minimálisra csökkent.⁶ 2010-től az elvándorlás fokozódásával azonban a visszatérők száma is évről évre nőtt (lásd részletesebben a Visszatérő migráció (hazatérés) c. alfejezetben), ugyanakkor az adatok forrását ettől az évtől az OEP (2017-től NEAK) tájnyilvántartása jelenti, amely nagyobb eséllyel közelíti meg a valós trendet. Ez alapján a Magyarországon született bevándorló magyar állampolgárok száma 2012 után kezdett számottevően növekedni, és 2017-ben már meghaladta a 20 ezer főt.

Honnan jönnek?

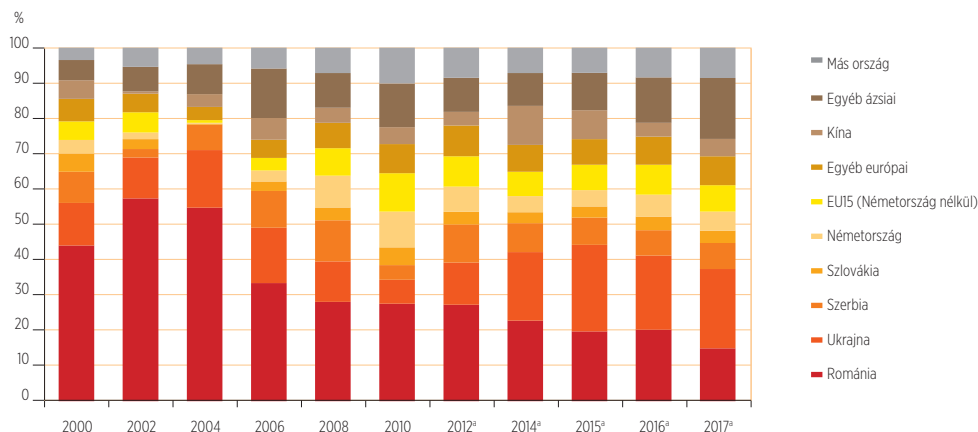
Magyarország EU-csatlakozása óta a bevándorlás származási országok szerinti diverzifikálódása figyelhető meg. A 2000-es évek elején a bevándorlók zöme (86–87%-a) még európai országokból érkezett, 70–74%-uk a négy szomszédos országból (3. ábra). 2004-ben ez utóbbiak száma (az EU-hoz szintén csatlakozó Szlovákia kivételével) tovább nőtt, együttes arányuk ekkor elérte a 78%-ot. Ezt követően azonban a Romániából érkezők aránya hirtelen visszaesett (55%-ról 35%-ra), majd lassú, de folyamatos csökkenés mellett 2015-re 20% alá süllyedt,⁷ amiben a Romániából a nyugat-európai országokba irányuló migráció erősödésének is szerepe volt.

2009 és 2010 között – a gazdasági válság hatására csökkenő magyarországi munkalehetőségek következtében – az Ukrajnából és Szerbiából érkezők száma és aránya is visszaesett. Az előbbieket száma később, a 2014-ben kirobbant kelet-ukrajnai háború

⁶ A külföldi tartózkodás után ténylegesen hazatérő magyar állampolgárok száma feltehetően ennél nagyobb volt, ugyanis visszatérésüket csak azok jelentették be, akik előzőleg a távozásukat is bejelentették.

⁷ A bevándorlóknak a magyar állampolgárként érkezőkkel „korrigált” számát és összetételét vettük figyelembe. A külföldi állampolgárságú bevándorlók körében a román állampolgárok aránya 2014-től már 15% alatt volt.

3. ábra. A Magyarországra bevándorló külföldiek megoszlása az állampolgárság országa szerint, 2000–2017

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek; KSH, STADAT-táblák.

^a A 2012 és 2017 közötti évekre a megoszlás a bevándorlók előzőekben leírt „korrigált” számára vonatkozik.

következtében számottevően megnőtt, 2015-ben már a bevándorlók egynegyedét az Ukrajnából érkezők tették ki (noha többségük magyar állampolgár volt). Ezzel együtt a szomszédos országokból származók aránya 2008 és 2017 között már csak 44 és 55% között mozgott (a külföldi állampolgárságú bevándorlók körében pedig 2013-tól 30% alatti volt).

A távolabbról érkező bevándorlók száma viszont növekedett: 2006-tól egyre többen érkeztek ázsiai országokból (ezen belül főként Kínából), számuk 2014-ben és 2015-ben a nyolcezer főt, 2017-ben a tízezer főt is meghaladta. 2013 óta a külföldi állampolgárságú bevándorlók 24–33%-a ázsiai országból származott (holott 2006 előtt ez az arány 10% körüli volt). 2005-ben, majd 2008-tól – az új idegenrendészeti törvény életbe lépését követően – a régi EU-tagországokból érkezők száma is megnőtt (évi öt-hatezer fő körül mozog). Ezen belül a legjelentősebb csoport a németországiaké: 2005 és 2017 között az EU15-ből származók közel fele német állampolgár volt. 2008-tól az Afrikából érkezők száma is folyama-

tosan növekedett (az utóbbi években évi ezer-ezeröttszáz főre), arányuk a korábbi 1–2%-ról 3–4%-ra emelkedett.

Magyarországra összességében több mint száz országból érkeznek bevándorlók, jelentős részük azonban néhány fő kibocsátó országból származik. 2001 és 2007 között a külföldi állampolgárságú bevándorlók 80–90%-a a 10 legfőbb kibocsátó országból érkezett, 2015–2017-ben („korrekcióval” is) már csak 67–71%-uk, ami jól mutatja a bevándorlás származási ország szerinti diverzifikálódását. Noha a bevándorlók többségét változatlanul az európai kibocsátó országok adják, arányuk a 2000-es évek eleji 87%-ról 69%-ra esett vissza. A jogosultságok szempontjából a bevándorló külföldi állampolgárok két nagy csoportja különíthető el: a huzamos tartózkodás (állandó lakóhely létesítése) céljából érkező EGT-állampolgárok, valamint a hatályos jogszabályoknak megfelelő tartózkodásra jogosító engedélyt szerző harmadik országbeli állampolgárok. Ez utóbbiak aránya 2010-ben még alig haladta meg a 40%-ot, az utóbbi években azonban (a bevándorlók „korrigált” számát figyelembe véve) már 60–66% körül mozgott.

Kik és hová érkeznek?

A Magyarországra érkező külföldi állampolgárságú bevándorlók *demográfiai összetételében* az elmúlt években nem történt jelentős változás. Az ezredforduló körüli viszonylag kiegyensúlyozott nemi arányt 2002-től enyhé férfibbet (56–59%) váltotta fel, és ez az utóbbi években érkezőkre is jellemző (57%). A 2011-től a szomszédos országokból magyar állampolgárként bevándorlók esetében is magasabb a férfiak aránya (53–57%).

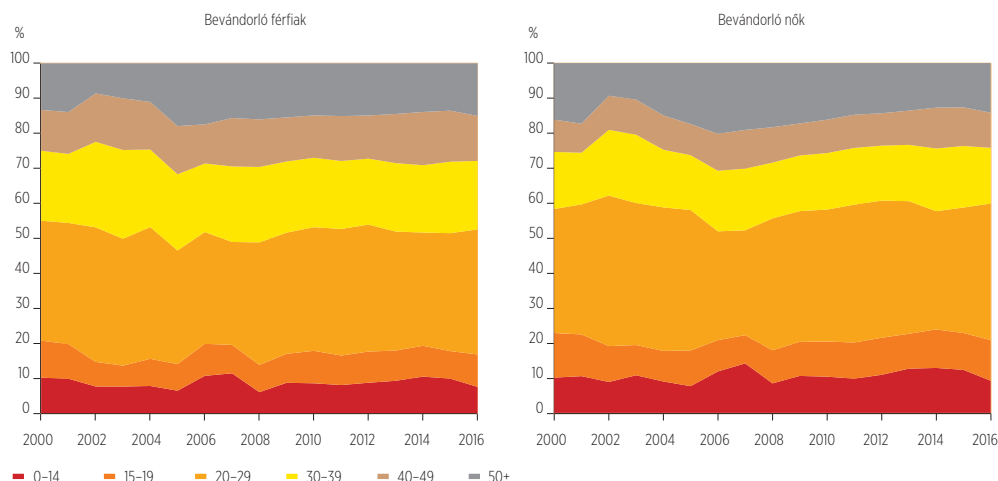
A bevándorlóakra továbbra is a *fiatal korösszetétel* a jellemző, több mint felük 20 és 39 év közötti. Bár az EU-s csatlakozás óta egyre több idősebb, nyugdíjas bevándorló is érkezett a régi tagországokból (főként osztrák, német, holland állampolgárok), a legnagyobb arányt (30–40% között) mindkét nem körében végig a 20–29 évesek alkották (4. ábra). Az idősebb korcsoportok arányának a 2000-es évek közepén megfigyelhető növekedése (különösen a bevándorló nőknél) az utóbbi években mérséklődött. 2016-ban a bevándorlók 7%-a volt 59 év feletti mindkét nem esetében. Szembetűnő az ázsiai országokból érkező bevándorlók fiatalabb korösszetétele, körükben a férfiak

3%-a és a nők 6%-a volt 60 éves vagy idősebb, míg az EU15-ből érkező férfiak 18%-a és a nők 17%-a. A szomszédos országokból magyar állampolgárként bevándorlók is idősebbek az átlagnál, körükben a 15–24 évesek aránya kisebb, az 50 év felettieké pedig nagyobb, mint a külföldi állampolgárságú bevándorlók esetében.

Az elmúlt évtizedekben Magyarországra érkező bevándorlókat a hazai népességhez képest nemcsak fiatalabb korösszetétel, de átlagosan magasabb *iskolai végzettség* is jellemezte. Erről a vándorlási statisztika nem közöl adatot, így elsősorban népszámlálásokra támaszkodhatunk. Ezek alapján az itt tartózkodó külföldi népesség összetétele vizsgálható (lásd A Magyarországon tartózkodó külföldi népesség c. alfejezetben).

A bevándorló külföldi állampolgárok *területi megoszlását* továbbra is a központcentrikusság jellemzi. A főváros választása az utóbbi években még hangsúlyosabb lett: 2000 és 2012 között a bevándorlók 46%-a Budapestre, 12%-a Pest megyébe érkezett, 2013 és 2016 között 50%, illetve 7% volt a megfelelő arány. A fővárosban és környékén elsősorban a gazdaságilag aktív, magasan kvalifikált külföldi állampolgárok tele-

4. ábra. A bevándorló külföldi férfiak és nők korcsoportos megoszlása, 2000–2016

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv 2016.

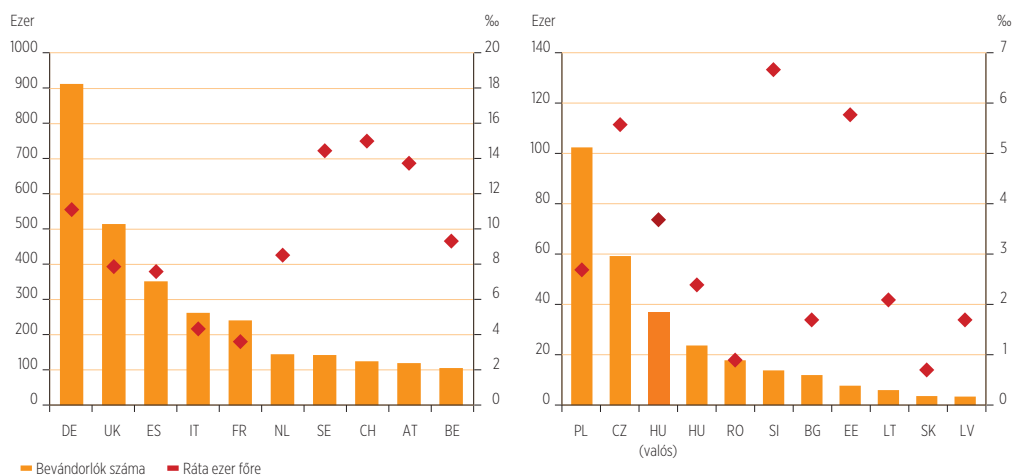
pednek le (Kincses 2015). Jelentősebb még a dél-alföldi régióban letelepedők aránya (7-12%), míg a gazdaságilag hátrányos helyzetű észak-magyarországi régióba érkezőké elenyésző. 2008-tól – a régi EU-tagországo kból érkezőknek köszönhetően – megnőtt a dél-, illetve nyugat-dunántúli régiókat választók aránya is: a bevándorlók 7-9%-a, illetve 9-11%-a ide érkezett. Kibocsátó országok szerint jelentősen eltérő a bevándorlók területi preferenciája. A fővárost választók aránya kiugróan magas (bár csökkenő) az ázsiai bevándorlók körében: 2013-ban és 2014-ben a kínaiak 89-91%-a, 2016-ban 70%-a itt telepedett le. A román állampolgárok számára szintén a közép-magyarországi régió a fő célterület, míg a többi szomszédos országból érkezők esetében a határmenti térségek preferenciája is megfigyelhető.

Nemzetközi kitekintés

A magyarországi bevándorlás a nyugat-európai hagyományos befogadó országokéhoz viszonyítva továbbra is szerénynek

mondható. Európai összehasonlításban nemcsak a *bevándorlók száma*, hanem az *ezer lakosra számított aránya* is alacsony. A külföldi állampolgárságú bevándorlók esetében a *nyers bevándorlási ráta*^F 2008-ban volt a legnagyobb (3,5‰), azóta valamennyi évben 2 és 2,6‰ közötti. A bevándorlók „korrigált” – a szomszédos országokból magyar állampolgárként érkezőkkel kiegészített – számát is figyelembe véve e ráta 2014-ben és 2015-ben túllépte a 4‰-et, 2016-ban 3,7‰ volt. A hagyományos befogadó országokhoz képest azonban még e mutató „korrekcióval” számolt értéke is alacsony. 2016-ban Svájc, Svédország, Ausztria és Németország esetében a nyers bevándorlási ráta 11‰ feletti volt, de Belgium, Hollandia, az Egyesült Királyság és Spanyolország esetében is túllépte a 7‰-et (5. ábra). Noha Olaszország és Franciaország is jelentős számban fogadott bevándorlókat, a magas népességszámuk következtében a ráta nem volt magas. Luxemburgban viszont ez a mutató a magyarországihoz hasonló méretű bevándorlás ellenére az alacsony népességszám miatt kiugróan magas (37‰) volt.

5. ábra. A bevándorló külföldi állampolgárok száma (flow) és a nyers bevándorlási ráta a nyugat-európai, illetve az EU8- és EU2-országokban, 2016

Forrás: Eurostat adatbázis [migr_imm1ctz]; frissítve 2018. március 16-án); saját számítás.

Megjegyzés: Magyarország esetében a „valós” érték a bevándorlók előzőekben leírt „korrigált” számát veszi figyelembe.

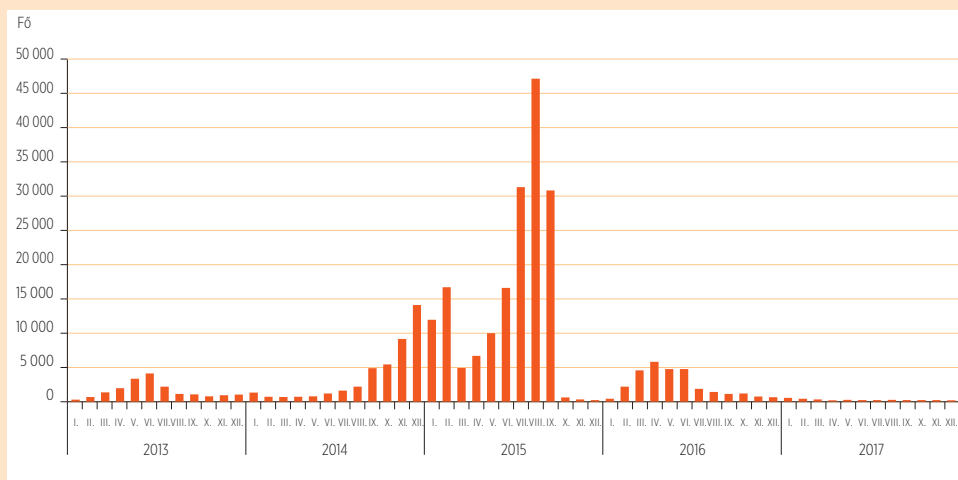
MENEDÉKKÉRŐK ÉS MENEKÜLTEK

Az országba érkező külföldiek másik csoportját a *menedékkérők*^F jelentik. 2013-tól Magyarországon – akárcsak az EU egészében – emelkedni kezdett a (zömében illegálisan belépő) menedékkérők száma, jelentős növekedés azonban 2014 végétől, majd 2015 közepétől figyelhető meg. A menedékkérőknek az ország népességére vetített arányát tekintve (4,3%) Magyarország 2014-ben már a második helyen állt – Svédország után – az EU28 tagállamai közt, 2015-ben pedig az első helyen (6,8%). 2013-ban közel 19 ezer, 2014-ben közel 43 ezer, 2015-ben pedig már mintegy 177 ezer menedékkérelmet regisztráltak Magyarországon. A déli határszakaszon felépített határzár következtében a benyújtott menedékkérelmek száma 2015 szeptembere után erőteljesen visszaesett (noha elvileg továbbra is lehetőség volt a kérelmek benyújtására az ún. tranzitónák-

ban). 2016 tavaszától a benyújtott kérelmek számában újabb növekedés figyelhető meg, ami azonban messze elmaradt az előző évekhez képest. 2016-ban már csak 29 432, 2017-ben pedig mindössze 3397 menedékkérelmet regisztráltak.

A menedékkérők származási ország szerinti összetétele az évek során változott. A 90-es években főként a dél-európai háborúk következtében menekülők érkeztek, az ezredfordulóra viszont az Európán kívüli országokból is megjelentek.⁸ A 2000-es évek elején a menedékkérők többsége már afgán, iraki és bangladesi állampolgár volt. 2008–2009-ben a koszovói állampolgárok jelentették a legnagyobb csoportot, majd 2010 és 2012 között ismét az Afganisztánból érkezők. 2013-ban a menedékkérelmek egyharmadát koszovói állampolgárok nyújtották be, továbbá jelentős volt még a pakisztániak (16%), az afgánok (12%) és az algériaiak (6%) száma, és néhány afrikai országból (Marokkó, Nigéria, Tunézia, Szomália) is

K1. ábra. A Magyarországra érkezett menedékkérők száma, 2013–2017

Forrás: Eurostat adatbázis ([migr_asyappctzm]; frissítve 2018. február 21-én).

⁸ Magyarország 1989 tavaszán csatlakozott az ENSZ 1951. évi genfi Menekültügyi Egyezményéhez az Európán kívüli területek menekültjeit kizáró földrajzi korlátozás fenntartásával. E korlátozás feloldására csak 1997-ben került sor.

több százan érkeztek. Koszovóból főként a megélhetési nehézségek, a magas munkanélküliség miatt indultak útnak, míg a többi kibocsátó ország esetében a rossz biztonsági helyzet is hozzájárult. A polgárháború miatt menekülő szíriaiak 2014-ben jelentek meg nagyobb számban (közel 7 ezer fő), majd 2015-ben számuk már megközelítette a 65 ezret. Ekkor a kérelmet benyújtók 37%-a volt szíriai, 26%-a afgán, 14%-a koszovói és 9%-a pakisztáni állampolgár. 2016-ban a kérelmezők többsége ismét afgán állampolgár volt (38%), őket követték a síreiek (17%), majd a pakisztániak (13%) és az irakiak (12%).

2000 és 2017 között összesen több mint 320 ezer menedékkérelmet nyújtottak be Magyarországon (84%-át 2013 és 2016 között). Védelemben azonban csupán a kérelmezők töredéke – kevesebb mint 9500 fő – részesült: *menekült*^f státuszt 2570 fő, *oltalmazott*^f státuszt 2941 fő, *befogadott*^f státuszt pedig 3916 fő kapott. A kérelmezők számának jelentős növekedése ellenére 2013 és 2016 között mindössze évi négy-öt száz fő részesült nemzetközi védelemben (első sorban szíriai, afgán és szomáliai állam-

polgárok). A kérelmet benyújtók többsége még az eljárás befejezése előtt elhagyta Magyarországot nyugat-európai célterületek felé. 2017-ben 1291 fő kapott valamilyen védelmi – zömében oltalmazotti (86%) – státuszt, 45%-uk afgán, 30%-uk szír és 15%-uk iraki állampolgár.

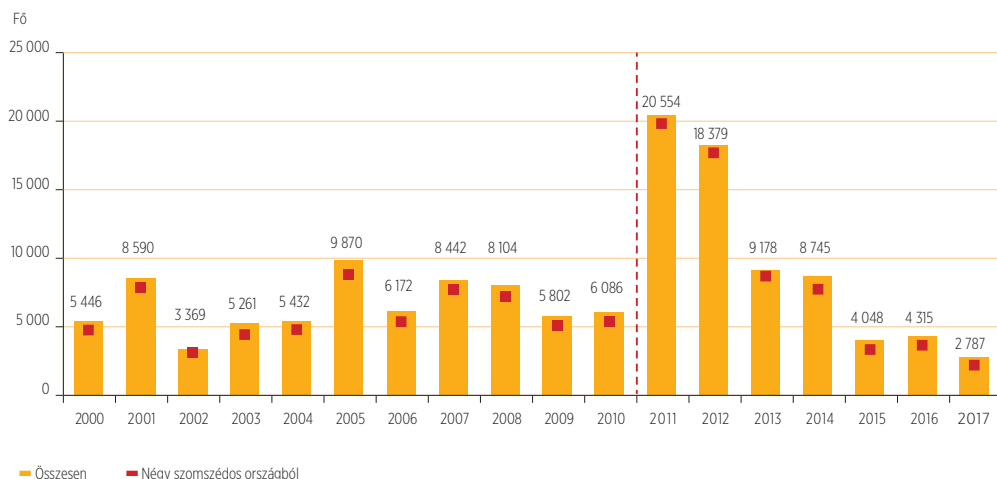
Európai összehasonlításban Magyarországon a legalacsonyabb azoknak a menekültügyeknek az aránya, amelyek eljutnak a döntéshozásig, vagyis a menedékkérő elérhető az eljárás későbbi szakaszában is (KSH 2016). Ugyanakkor a meghozott döntéseken belül nagyon alacsony a pozitív döntések aránya: míg 2016-ban Németország, Svédország és Ausztria az elbíralt menedékkérelmek 69–72%-ában hozott első fokon pozitív döntést, Olaszország 39%-ában, Franciaország 33%-ában, Magyarország mindössze 8%-ában. A menekültként vagy oltalmazottként Magyarországon tartózkodásra jogosító státusszal rendelkező személyek száma 2016. január 1-jén 4400 fő volt, ami a teljes népesség 0,04%-át tette ki, míg az EU tagállamaiban ez a szám 408 ezer fő volt, ami az EU teljes népességének 0,08%-a (KSH 2016).

A kelet-közép-európai országok többségében – Lengyelország és Csehország kivételével – a bevándorlók száma 2016-ban még a magyarországinál is alacsonyabb volt, és a nyers bevándorlási ráta e két ország mellett csak a kisebb népességszámú Szlovéniában és Észtországban volt magasabb (5. ábra). Ugyanakkor a szomszédos országokból magyar állampolgárként bevándorlókat is figyelembe véve a magyarországi bevándorlási ráta megelőzte a lengyelországit.

Magyar állampolgárságot kapott (honosított) külföldiek

Magyarországon az állampolgársági törvény 1993. évi bevezetésétől 2017 végéig összesen több mint 203 ezer bevándorló kapott magyar állampolgárságot, egyharmaduk 2011 óta. A 2000-es években a honosítottak száma általában évi 5–8 ezer fő között mozgott (2002-ben ennél kisebb, 2005-ben nagyobb értékkel), és ezen belül a négy szomszéd-

6. ábra. Magyar állampolgárságot kapott külföldiek, és ezen belül a négy szomszédos országból érkezettek száma, 2000–2017

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek; KSH, STADAT-táblák.

dos országból származók aránya többnyire 88–92% közötti volt. Az állampolgársági törvény 2011. január 1-jétől hatályba lépett módosítása az *egyszerűsített honosítás* bevezetésével lehetővé tette a Magyarországon élő magyar származású külföldi állampolgárok számára, hogy bevándorlásuk időpontjától függetlenül kérelmezzék a honosításukat.⁹ Ennek hatására 2011-ben és 2012-ben számottevően megnőtt a már itt élő bevándorlók körében az állampolgárságot szerzők száma (6. ábra), és ezen belül tovább nőtt a szomszédos országokból származók aránya (2011–2012-ben elérte a 97%-ot).

2013-tól a honosítottak száma visszaesett a korábbi szintre (a jogosultak zöme feltehetően addigra már élt az egyszerűsített eljárás lehetőségével), majd 2015-ben és 2017-ben is tovább csökkent. A szomszédos országbeliek aránya 2014 után 83–85%-ot, majd 2017-ben már csak 78%-ot ért el. Ez elsősorban abból adódik, hogy 2012-től a

szomszédos országokból egyre kevesebben érkeztek külföldi állampolgárként. Noha 2014-től, amikor a magyar nemzetiségűek házastársainak és gyermekeinek a honosítását is megkönnyítették, megemelkedett a nem szomszédos országokból származó honosítottak száma, ez továbbra sem érte el az évi ezer főt.

Az Európán kívüli országokból származó bevándorlók közül viszonylag kevesen kaptak magyar állampolgárságot: 2013-ig számuk átlagosan évi kétszáz fő alatti volt, 2014 és 2017 között pedig évi 4–500 fő körüli. E csoporton belül 2014-től megemelkedett az afrikai származásúak száma. 1993 és 2017 között a nem európai országokból származó bevándorlók közül összesen alig több mint 5700 fő kapott magyar állampolgárságot.

A Magyarországon honosítottak körében – a bevándorlókkal ellentétben – a nők aránya a 2000-es években kissé nagyobb volt,

⁹ Ugyanakkor az egyszerűsített honosítás révén magyarországi lakóhely vagy tartózkodási hely (azaz lakcím) nélkül is lehetővé vált a magyar állampolgárság megszerzése a magyar nemzetiségű (magyar felmenőkkel rendelkező) külföldön élők számára. 2017 decemberében a honosított külhoni magyarok száma elérte az egymilliót.

mint a férfiaké (55% körüli), majd 2010 után csökkenni kezdett, és 2013-tól már csak 47–49%-ot ért el. A hazai népességhez képest a honosítottak is fiatalabb korösszetételűek: 2011-től a nők 58%-a, a férfiak 60%-a a 25–49 éves korcsoportból került ki. A 60 év felettiek aránya (amely 2002 és 2006 között 20% körül mozgott) 2008-tól 10% körüli, miközben a teljes népesség közel egynegyede tartozik ebbe a korcsoportba. Fiatalabb korösszetételüknek megfelelően nagyobb a nőtlenek/hajadonok aránya, valamint sokkal magasabb a diplomások aránya, mint a teljes népességben. A 2011 és 2015 között honosított 18 éves és idősebb nők 51,5%-a volt érettségizett és 23%-a diplomás, a férfiak 55,5%-a érettségizett és 19%-a diplomás (KSH 2017).

Európai összehasonlításban a honosítások száma Magyarországon még 2011–2012-ben sem volt jelentős, a *honosítási ráta*^F alapján azonban 2012-ben az első helyen állt. Azonban, míg az EU-n belül a honosítottak több mint 80%-a harmadik

országbeli (EU-n kívüli) állampolgár, addig Magyarországon ez az arány 2007-től (Románia EU-s csatlakozása óta) mindössze 20–30% közötti. Noha a magyarországi honosítási feltételek európai összehasonlításban szigorúnak számítanak, a „vérségi elv” érvényesülése (a magyar származás figyelembevételével) a bevándorlók jelentős csoportja számára egyszerűbb feltételeket (például rövidebb tartózkodási időt) írt elő már az egyszerűsített honosítás 2011-es bevezetése előtt is.

A Magyarországon tartózkodó külföldi népesség

A huzamosan *Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok*^F száma 2017. január 1-jén mintegy 151 ezer, 2018-ban pedig közel 162 ezer fő volt. Ez a 2001. évi 110 ezres létszámhoz képest 47%-os növekedést jelent. A trend alakulását nézve azonban

7. ábra. A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok (stock) és ezen belül a négy szomszédos országból érkezettek száma, 2001–2018 (január 1.)

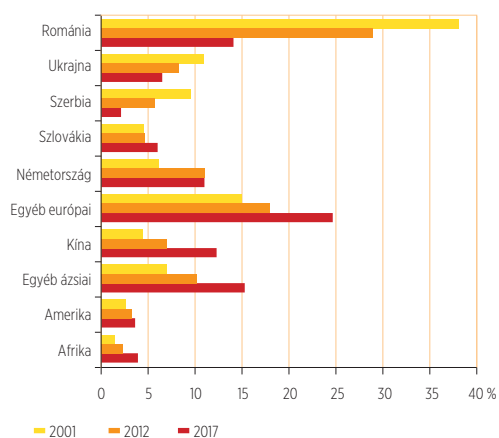
Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek; KSH, STADAT-táblák.

Megjegyzés: 2012-től az állomány a menekült és oltalmazott státusszal rendelkezők számát is tartalmazza. A 2012. évi adat a 2011. évi népszámlálás alapján korrigálásra került.

2001 és 2011 között folyamatos növekedés, majd 2012-re hirtelen csökkenés látható (7. ábra). A 2001 és 2011 közötti időszak az itt tartózkodó külföldiek továbbvezetett számát mutatja, amelyet elsősorban a be- és kivándorlásuk, valamint a honosítások száma alakított. A *kivándorló külföldi állampolgárok*^F számát azonban alulbecsüli a statisztika, ezért a stock 2012. évi adata kiigazításra került a 2011. októberi népszámlálás alapján. A csökkenéshez ugyanakkor a 2011. évi honosítások magas száma is hozzájárult.

2012 után a Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok számában stagnálás, majd 2016-ban és 2018-ban enyhe növekedés figyelhető meg. A származási ország szerinti összetételük azonban jelentősen megváltozott (8. ábra). A szomszédos országokból származók aránya – amely a 2000-es években még 56–68% között mozgott, és 2012 elején is 48% volt – 2017-től már a 30%-ot sem érte el. Számottevően meg-

8. ábra. A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok megoszlása származási ország, illetve földrész szerint, 2001, 2012, 2018 (január 1.)

Forrás: 2001: KSH, 2001. évi népszámlálás; 2012 és 2018: KSH, STADAT-táblák.

nőtt viszont az itt tartózkodó német állampolgárok száma és aránya, valamint 2012 óta a kínai állampolgároké. Míg 2012-ben mintegy tízezer kínai állampolgár tartózkodott Magyarországon, 2016-tól számuk megközelíti a 20 ezer főt. A német állampolgárok száma, amely 2006 előtt hétezer fő körüli volt, 2014-től 19 ezer körüli. Bár ennél kisebb mértékben, de növekedett az egyéb ázsiai országokból, valamint a régi EU-tagállamokból származók létszáma is az utóbbi években. Az afrikai kontinensről származók létszáma 2012 óta megduplázódott (túllépte a 6300 főt), arányuk azonban továbbra is alacsony (4%). Az európai országok állampolgárainak aránya a hazánkban tartózkodó külföldiek állományában a 2001. évi 85%-ról 2018-ra 64%-ra esett vissza.

A 2018. január 1-jén Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok fele a fővárosban élt, 33%-uk a többi városban, míg 17%-uk a községekben. Magasabb volt körükben a férfiak aránya (56%), és meghatározó volt a 20–39 éves korcsoport aránya (45% mindkét nemnél).

2012 és 2018 között az itt tartózkodó külföldi állampolgárok népességben belüli aránya 1,4 és 1,7% között mozgott. A *külföldi születésű népesség* aránya azonban a 2011-es népszámlálás által összeírt 3,8%-ról 2017-re elérte az 5,2%-ot az Eurostat-adatok szerint. A 2016. évi mikrocenzus viszont a magánháztartásban élők körében továbbra is 3,8% külföldön született személyt regisztrált, és e csoport 65%-a magyar állampolgársággal (is) rendelkezett.¹⁰ A külföldi születésű népességben jóval hangsúlyosabb (72%) a környező országokból származók aránya, mint a külföldi állampolgárok körében (28%).

Európai összehasonlításban (9. ábra) Magyarországon alacsony a *külföldi állampolgárok népességben belüli aránya*. 2017-ben az EU28 népességének 7,5%-a volt külföldi állampolgár abban az országban, amelyben

¹⁰ Ugyanakkor a külföldi állampolgárok 7%-a ebben a népességben nem jelenik meg, mivel Magyarországon született.

9. ábra. A külföldi állampolgárok és a külföldi születésűek aránya a nyugat-európai, illetve az EU8- és EU2-országokban, 2017

Forrás: Eurostat adatbázis ([migr_pop1ctz], [migr_pop3ctb]; frissítve 2018. április 12-én).

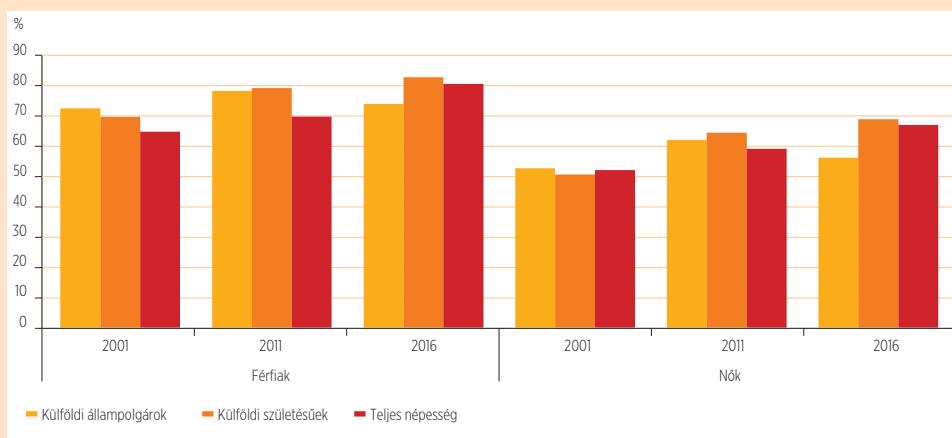
A KÜLFÖLDI NÉPESSÉG ISKOLAI VÉGZETTSÉGE ÉS FOGLALKOZTATOTTSÁGA

A bevándorlók integrációja szempontjából az iskolai végzettség és a munkaerőpiaci helyzet fontos mutatók, ezekről azonban csak a népszámlálások, illetve a mikrocenzus alapján vannak adatok. A 2001-es és a 2011-es népszámlálás, valamint a 2016-os mikrocenzus szerint mind a Magyarországon élő külföldi állampolgárok csoportja, mind a külföldi születésű népesség iskolázottabb a teljes népességnél: körükben magasabb az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek aránya. Ez részben a fiatalabb korösszetételükből, részben a bevándorlás szelektációs mechanizmusából adódik. A magasabb iskolai végzettség mellett az etnikai összetételük – a magyar nemzetiségűek/anyanyelvűek magas aránya – is hozzájárult ahhoz, hogy a bevándorlók munkaerőpiaci integrációja összességében sikeres. Azonban, míg a korábbi években az aktív korúak foglalkoztatási rátája mind a külföldi állampolgárok, mind a külföldi születésű-

ek körében magasabb volt, mint a teljes népességben, 2016-ban a külföldi állampolgárok körében (azaz a bevándorlók utóbb érkezett csoportjaiban) már kisebb a foglalkoztatási arány.

A Magyarországon élő bevándorlók társadalmi-demográfiai összetétele származási ország szerint meglehetősen heterogén, és a munkaerőpiaci helyzetükben is jelentős különbségek vannak (Gödri 2017). Bizonyos származási csoportok esetében (vietnámiak, kínaiak, törökök) kiugróan magas az önfoglalkoztatók, vállalkozók aránya. Szintén jelentős a nemek szerinti eltérés is: bizonyos csoportokban a bevándorló nők nemcsak a magyarországi születésű nőkhöz, hanem az azonos országbeli férfiakhoz képest is hátrányosabb foglalkoztatottsági helyzetben vannak, melynek hátterében a sajátos kulturális minták, illetve munkaerőpiaci stratégiák sejthetők. Mindez arra is utal, hogy némely származási csoport esetében a kulturális és társadalmi normák, valamint a hagyományos nemszerep-felfogások is behatárolják a nők munkaerőpiaci lehetőségeit, illetve stratégiáit (Gödri 2017).

K2. ábra. A foglalkoztatási arány a 25–64 éves külföldi állampolgárok és külföldi születésűek körében, 2001, 2011, 2016

Forrás: KSH, Népszámlálás 2001, 2011; KSH, Mikrocenzus 2016.

élt (4,2%-uk EU-n kívüli ország állampolgára, 3,2%-uk pedig egy másik EU-tagországgé) (Eurostat 2018). Azonban, míg a legtöbb tagországban a külföldi állampolgárok többsége harmadik országbeli, Magyarországon mindössze 44%-uk tartozik ebbe a csoportba.

A külföldön született népesség aránya szintén lényegesen magasabb a nyugat-európai országokban (9. ábra): 2017-ben az EU28 népességének mintegy 11%-a volt külföldi születésű (7,2%-uk EU-n kívüli, 3,8%-uk másik EU-tagországban született), míg Magyarország népességének 5,2%-a. Az EU8-országok közül csak néhány szovjet, illetve jugoszláv utódállam – Észtország, Lettország és Szlovénia – rendelkezik 10% feletti külföldi születésű népességgel. Míg a legtöbb EU-tagállamban (Írország, Ciprus, Luxemburg és Szlovákia kivételével) a külföldi születésűek többsége EU-n kívüli országban született, addig Magyarországon csak 37%-uk (Eurostat 2018).

A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁROK KIVÁNDORLÁSA

A kivándorlás mérése – azaz a hosszabb-rövidebb időre külföldre költözők pontos számbavétele – valamennyi kibocsátó ország számára nehézséget jelent. A hazai kivándorlási statisztikában csak azok jelennek meg, akik távozásukat bejelentik a hazai hatóságoknak, ezt azonban a ténylegesen külföldre költözőknek csupán a töredéke teszi meg.¹¹ A kibocsátó országbeli lakossági surveyek (teljes körű vagy mintás adatfelvételek) a teljes háztartással külföldre költözött személyeket nem érik el, így ezek révén csak akkor lehetséges a „hiányzó népesség” vizsgálata, ha van itthon maradt családtag.¹² A tükörstatisztikák – a befogadó országok bevándorlási, munkaügyi statisztikái – hitelesebb képet nyújtanak a tényleges kivándorlás méretéről, illetve a külföldön élő és/vagy

¹¹ 2013. március 1-jétől csak a külföldi letelepedési szándékot kell bejelenteni a járási hivatalnál vagy a konzulátuson (korábban ez az ideiglenes, de 3 hónapot meghaladó külföldi tartózkodásra is vonatkozott). A társadalombiztosítási szervek felé továbbra is érvényben van a külföldi biztosítási jogviszony létrejöttének, illetve megszűnésének 15 napon belüli bejelentési kötelezettsége.

¹² Ugyanakkor a kellően nagy mintán végzett lakossági survey alkalmas lehet az itthoni lakcímmel rendelkező, ám ténylegesen külföldön élő népesség számának becslésére (lásd Kapitány – Rohr 2014).

dolgozó népességről, mint a hazai adatforrások. A huzamosabb idejű tartózkodás szándékával érkezőket valamennyi ország pontosabban regisztrálja, mint a távozókat, továbbá a tükröstatistikák a teljes háztartásukkal külföldön lévőket is tartalmaznak. Ugyanakkor ezekben csak a hivatalosan bejelentkező, a fogadó országban legalább egy évig tartózkodni szándékozó személyek jelennek meg bevándorlóként. Az EU-n belüli szabad munkaerő-áramlás lehetősége azonban elősegítette a munkavállalási célú migrációs formák pluralizálódását, így napjaink migrációs mozgásainak jelentős része olyan ideiglenes vagy ingázó elmozdulásokból áll, amelyek nemcsak a hazai statisztika, hanem a célországok bevándorlási statisztikái számára is gyakran „láthatatlanok” maradnak. Ezek regisztrációjára többnyire akkor kerül sor, ha legális munkavállalással járnak, és így megjelennek a munkaügyi statisztikákban.

A különböző adatforrások a kivándorlók, illetve a külföldön munkát vállalók különböző – részben egymást átfedő – csoportjait tartalmazzák. Az alábbiakban többféle adatforrás – egyfelől különböző tükröstatistikák, másfelől a hazai adminisztratív nyilvántartások és lakossági surveyek – alapján bemutatjuk az elvándorlási és visszavándorlási trend alakulását az ezredforduló óta, valamint a jelenleg külföldön tartózkodó népesség számát és összetételét.

Az elvándorlási trend alakulása

Az elmúlt tíz évben a magyarországi elvándorlási trendben jelentős változások figyelhetők meg. 2007-től mind a fogadó országok tükröstatistikái, mind a hazai munkaerő-felmérés szerint növekedni kezdett a külföldön munkát vállaló, illetve elvándorló magyarok száma. Míg az ezredforduló után

még évi 22–25 ezer fő körüli bevándorló magyar állampolgárt regisztráltak az európai célországokban, és számuk a 2004-es EU-csatlakozás után sem nőtt jelentősen, 2010-re ez a szám megduplázódott. 2011-től – a német és az osztrák munkaerőpiaci korlátozások feloldását követően – a folyamat felgyorsult (Hárs 2012, Gödri et al. 2014, Gödri 2015), és a növekedés mértéke rövid időn belül megközelítette a jelentős elvándorlást mutató Lengyelországot (Hárs 2016). Az elvándorlás növekedése mögött egyfelől a 2008-as válságot megelőzően már negatív – majd a válság hatására tovább romló – hazai gazdasági és munkaerőpiaci folyamatok álltak, másfelől a főbb nyugat-európai célországok növekvő munkaerő-kereslete is nagymértékben hozzájárult a munkaerő kiáramlásához.

Az Eurostat adatsora – amely az EGT-országok és Svájc összegyűjtött és harmonizált bevándorlási adataira épül – jól mutatja az elvándorlási trend alakulását (10. ábra), noha a Magyarországról évente elvándorlók számának alsó értékeit jeleníti meg. Ennek oka egyfelől, hogy Európán kívüli célországokba is távozhattak magyar állampolgárok (bár az EU-n belüli migrációs lehetőségek kiszélesedésével ezek „súlya” feltehetően csökkent), másfelől ezek a tükröadatok több európai ország esetében is hiányosak. Németország és Ausztria (a két hagyományos célország) esetében az adathiányt a saját bevándorlási adataikkal pótoltuk,¹³ az Egyesült Királyság (noha 2004 óta egyre fontosabb célország) adatai azonban 2006-tól nem szerepelnek az összesítésben. Holott 2006 és 2016 között a szigetországban átlagosan évi 18 ezer magyar állampolgár kapott társadalombiztosítási számot (2012 és 2015 között évi 22–26 ezer). Ezek a személyek ugyan nem tekinthetők bevándorlóknak az ENSZ-definíció szerint (nem ismert sem a tényleges,

¹³ Ezek azonban nem felelnek meg az említett egyéves tartózkodás kritériumának (Ausztriában a 3 hónapot meghaladó tartózkodás esetén regisztrálják a bevándorlókat, Németországban pedig tartományonként eltérő időtartam után).

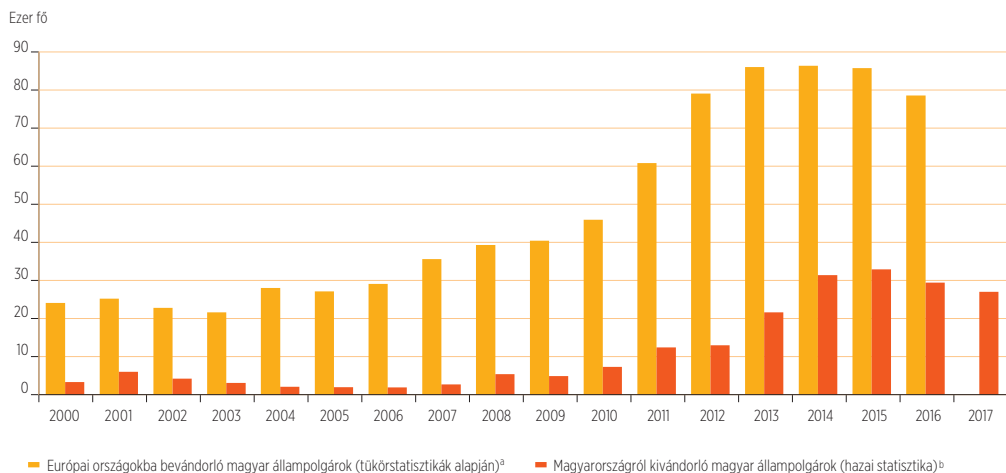
sem a szándékolt ott tartózkodási időtartamuk), az Eurostat hiányos adatsorát kiegészítve ezekkel az adatokkal megállapítható, hogy 2012 és 2015 között már legalább évi százezer fő távozott Magyarországról csak az európai célországokba.

A tükörstatisztikák alapján az elvándorlás növekedésének üteme 2013-ban mérséklődött, majd 2014–2015-ben megállt. 2016-ra már csökkenés mutatkozik, mind az Eurostat kiegészített adatsora, mind az Egyesült Királyságban társadalombiztosítási számot igénylők nyilvántartása alapján. Hogy ez valóban egy hosszabb távú csökkenő trend első jelének tekinthető-e, még korai lenne megítélni. A hivatalos hazai statisztikában megjelenő *kivándorló magyar állampolgárok*^f száma (amely 2010-től az OEP tajnyilvántartása alapján becslést is tartalmaz) – bár messze elmarad a tükörstatisztikák adataitól – szintén jelzi a 2011-től növekvő elvándorlási tren-

det,¹⁴ majd ennek utóbbi évekbeli csökkenését is (10. ábra).

A külföldre távozók egy másik csoportja a hazai munkaerő-felmérésben (MEF) jelenik meg. Ez a felmérés a 15–74 éves népességben belül az itthoni háztartáshoz tartozó, ám külföldön dolgozó személyeket veszi számba (akikről a magyarországi háztartásuk szolgáltat információt), és ezáltal főként az ideiglenes vagy ingázó elmozdulásokat ragadja meg, semmint a hosszú távú migrációt. Ez alapján a külföldi munkavállalás trendjének alakulása az elvándorlási trendhez hasonló képet mutat (11. ábra). A külföldi telephelyen dolgozók száma az ezredforduló előtti néhány ezerrel 2004-re elérte éves átlagban a húszezret, majd a 2008-ban kezdődött válság hatására növekedésnek indult (Lakatos 2015), és a 2011-es munkaerőpiaci nyitások után ez tovább fokozódott. 2010-ben mintegy

10. ábra. A Magyarországról kivándorló, illetve a más európai országokba bevándorló magyar állampolgárok száma (flow), 2000–2016(2017)

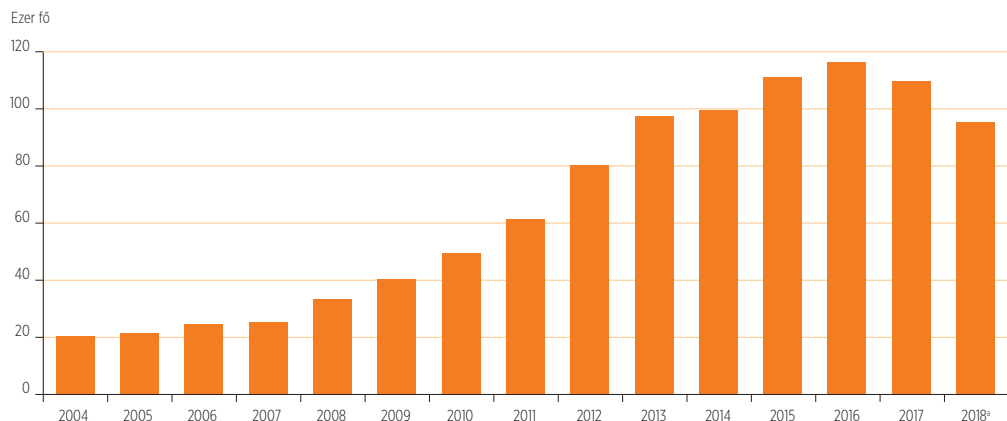

Forrás: ^a Eurostat adatbázis ([migr_imm1ctz]; frissítve 2018. március 16-án), 2009-től kiegészítve Németország (DESTATIS) és Ausztria (Statistik Austria) adataival, saját számítás; ^b KSH, Demográfiai évkönyvek (2009-ig a személyiadat- és lakcímnnyilvántartás, 2010-től az OEP tajnyilvántartása, 2011-től pedig mindkettő alapján).

Megjegyzés: Adathiány miatt az Egyesült Királyság 2006-tól, Franciaország 2000 és 2012 között nem szerepel az összesítésben.

¹⁴ A kijelentezők számának növekedéséhez feltehetően a NAV által kilátásba helyezett szankciók is hozzájárultak.

11. ábra. A külföldi telephelyen dolgozók száma, 2004–2018

Forrás: KSH, Munkaerő-felmérés.

^a Első negyedévre vonatkozó adat.

50 ezer, 2016-ban pedig már több mint 116 ezer külföldön dolgozó (de hazai háztartáshoz tartozó) személyt regisztráltak. 2017-ben ez a növekvő trend is megtört, és a külföldi telephelyen dolgozók számában csökkenés figyelhető meg.

A 2006 és 2016 közötti munkaerő-felmérések adatai alapján az itthoni háztartáshoz kötődő személyek külföldi munkavállalása főként a dél-dunántúli és a nyugat-dunántúli régiókban jelentős, valamint a rövidebb időtartamú elmozdulások Észak-Magyarországon (Hárs – Simon 2017).

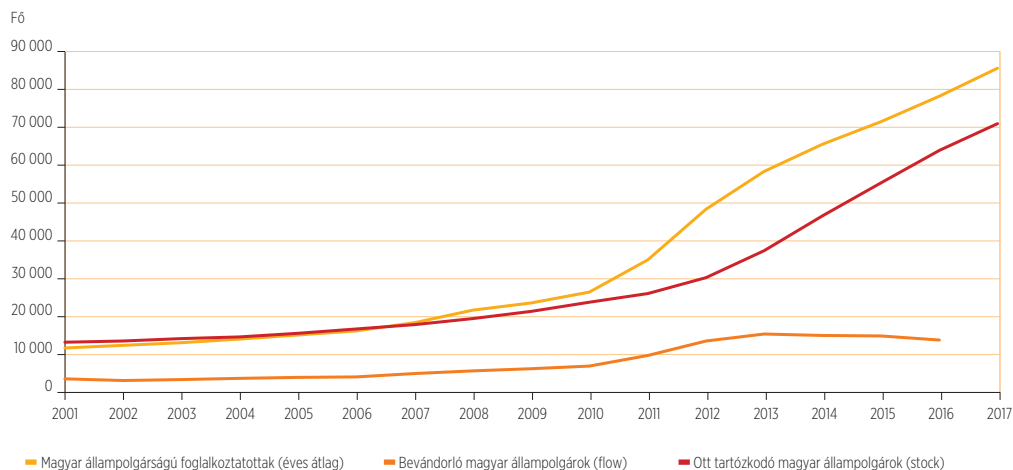
A külföldön munkát vállaló népesség egy része (az időszakosan külföldön tartózkodók vagy ingázók) nem jelenik meg a fogadó országok bevándorlási statisztikáiban. Jó példa erre Ausztria, ahol a munkát vállaló magyarok jelentős része ingázó (Lakatos 2015, Hárs – Simon 2017), így a bevándorlóként és a munkavállalóként regisztráltak száma között számottevő különbség mutatkozik az utóbbiak javára (12. ábra). Az osztrák társadalombiztosítás adatai

szerint az osztrák munkaerőpiacon megjelenő magyarok száma a csatlakozás óta folyamatosan nőtt, ám ez a trend is 2011-től gyorsult fel. Míg a bevándorló magyarok száma 2011 után a növekedés ellenére is évi 15 ezer fő alatt maradt, a regisztrált magyar munkavállalók száma a 2011. évi 34,6 ezer-ről 2015-ben éves átlagban már elérte a 71 ezer főt, 2017-ben pedig a 85 ezret is meghaladta. A növekedés üteme a 2011 utáni időszakhoz képest kissé mérséklődött ugyan az utóbbi években, de a trend nem fordult meg. Noha 2011 után az Ausztriában tartózkodó magyar állampolgárok száma is meredeken emelkedett, jól látható, hogy az ott munkát vállaló magyar állampolgárok számától elmarad (a két csoport létszáma 2010-ig együtt mozgott, majd 2011-től szétvált).

Az elvándorlás, illetve a külföldi munkavállalás terjedésében a gazdasági válság következtében drasztikusan megnőtt hazai munkanélküliségnek,¹⁵ a gazdasági kilátások romlásának is szerepe volt. A fiatalok

¹⁵ 2007-től 2010-re több mint 160 ezerrel nőtt a munkanélküliek száma.

12. ábra. Az Ausztriába bevándorló, az ott tartózkodó, illetve munkát vállaló magyar állampolgárok száma, 2001–2017(2016)

Forrás: Eurostat adatbázis: flow ([migr_imm1ctz]; frissítve 2018. március 16-án); stock ([migr_pop1ctz]; frissítve 2018. április 6-án); kiegészítve Ausztria (Statistik Austria) saját adataival; Hauptverband der Österreichischen Sozialversicherungsträger.

elvándorlását a munkaerőpiacra való belépés nehézsége, az ebből fakadó bizonytalanság és negatív jövőkép ösztönözte. 2009 és 2013 között a 20–24 évesek körében 25% körüli – európai viszonylatban kiugróan magas – volt a munkanélküliségi ráta. (Azóta ez fokozatosan csökkent, 2017-ben elérte a 9,2%-ot.) A nyugat-európai országokra jellemző magasabb bérek, jobb életkörülmények sok fiatalot vonzottak, még azok közül is, akiknek itthon volt munkájuk. A 18–40 évesek körében készült felmérés eredményei is megerősítették, hogy bár a motivációk összetettek, a migrációs szándék mögött – főként az EU-n belüli munkavállalási célú elmozdulások esetében – többnyire gazdasági jellegű, munkával, bérekkel, megélhetéssel kapcsolatos motivációk állnak (Gödri 2016).

A hallgatói szerződések bevezetése 2012-ben (az ún. röghöz kötés) szintén külföldi továbbtanulásra ösztönzött számos fiatalot. 2013 és 2015 között 40%-kal nőtt az öt fő célország (Egyesült Királyság, Németország, Ausztria, Hollandia és Dánia) felsőoktatásában tanuló magyar hallgatók száma (Golovics 2018). Ugyanakkor a külföldi tanu-

lasi lehetőségek kiszélesedése, az idegen nyelv-ismeret terjedése is növelte a fiatalok migrációs szándékait. Sok esetben viszont éppen a külföldi nyelvtanulás lehetősége, a szakmai fejlődés, tapasztalatszerzés volt a fontos szempont, és olykor a kalandvágy is megjelent a döntésekben (Gödri 2016).

Célországok

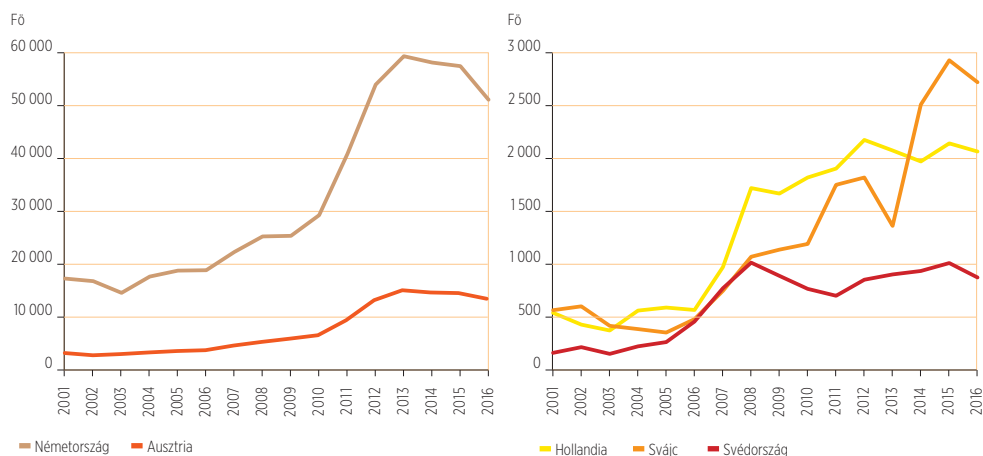
Németország és Ausztria – a magyarok számára hagyományos célországok – egyfelől a meglévő történelmi, kulturális és nyelvi kapcsolatok, másfelől a munkaerő-keresletük és részben földrajzi közelségük következtében az ezredforduló után is fontos célországok maradtak. A migrációs minták továbbélését a korábbi migrációs tapasztalatok és a meglévő migráns hálózatok is segítették. Míg Ausztria esetében főként a munkavállalási célú ideiglenes vagy ingázó elmozdulások a jellemzőek, és a bevándorlás szerényebb méretű, Németországban jelentős számú magyar bevándorlót regisztráltak az utóbbi másfél évtizedben is (13. ábra). Számuk

2004 után folyamatosan, ám 2011-től minden korábbinál nagyobb mértékben növekedett, 2013 és 2015 között megközelítette az évi 60 ezer főt.

Az EU-csatlakozás után a régi tagországok munkaerőpiacainak fokozatos megnyitása a célországok körének bővülésével is együtt járt: a két hagyományos célország, és az újonnan „felzárkózó” Egyesült Királyság mellett – noha azoktól nagyságrendileg elmaradva – Írország, Hollandia, Svájc, Svédország, valamint Spanyolország és Olaszország¹⁶ is fogadott magyar állampolgárságú bevándorlókat, illetve munkavállalókat. A különböző hullámok intenzitását és időbeli alakulását részben a munkaerőpiaci nyitások,¹⁷ részben egyéb tényezők (például a gazdasági válság) alakították (lásd 13. és 14. ábrák). Mind az Egyesült Királyság, mind a többi új célország irányába elsősorban a megnyílt munkavállalási lehetőségek indították el a migrációt.

Az Egyesült Királyság egyértelműen 2004 után vált a magyarok fontos célországává: 2004 elején mindössze hatezer magyar állampolgár élt a szigetországban, tíz évvel később számuk megközelítette a 75 ezret.¹⁸ Noha az Egyesült Királyság bevándorlási (flow) adatai nem szerepelnek a tükörstatisztikában, és az itt dolgozók a hazai munkaerő-felmérésben is erősen alulreprezentáltak (Lakatos 2015), a különböző regiszterek adatai alapján nyomon követhető a növekedés. 2004 és 2017 között közel 220 ezer magyar állampolgár kapott társadalombiztosítási számot (NINo)¹⁹ az Egyesült Királyságban: míg 2004 előtt évente kevesebb mint ezren, 2005-ben már közel 8 ezren, 2012 és 2015 között pedig évi 22–26 ezren. Továbbá 2004 és 2011 között – amíg a munkavállalói regisztrációs rendszer az EU8-állampolgárok számára érvényben volt – több mint 55 ezer magyar

13. ábra. A főbb európai célországokba bevándorló magyar állampolgárok száma (flow), 2001–2016

Forrás: Eurostat adatbázis ([migr_imm1ctz]; frissítve 2018. március 16-án); DESTATIS; Statistik Austria.

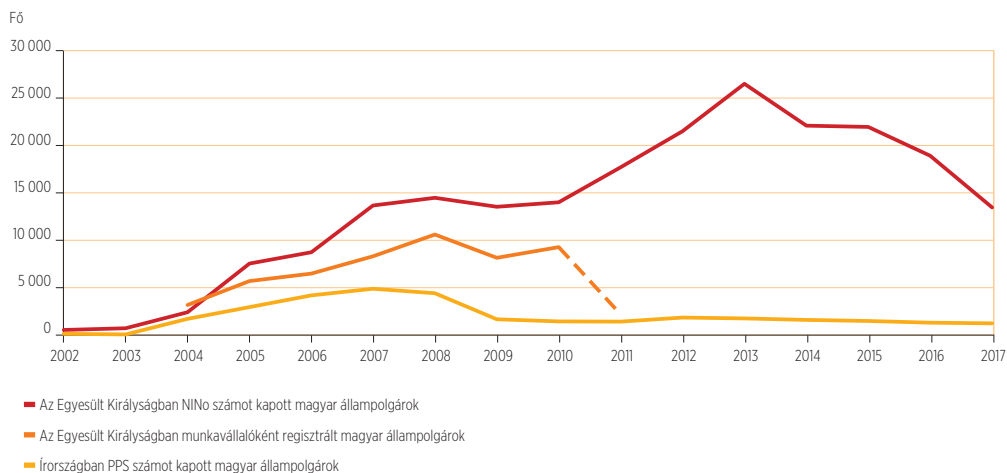
¹⁶ Ez utóbbi két célország jelentősége a német és az osztrák munkapiaci nyitás után visszaesett.

¹⁷ A felsorolt célországok közül az Egyesült Királyság, Írország és Svédország azonnal megnyitotta munkapiacát, Olaszország és Spanyolország 2006-ban, Hollandia 2007-ben, Németország, Ausztria és Svájc pedig 2011 májusában.

¹⁸ A magyarországi születésűek száma 14 ezerről 79 ezerre emelkedett.

¹⁹ Az Egyesült Királyságban a kibocsátott társadalombiztosítási számok jelentik a gazdasági célú bevándorlás legjobb mutatóját (Moreh 2017). Ezt mindenkinek, aki (potenciálisan) munkát szeretne vállalni – akár részmunkaidőben, akár ideiglenesen –, kötelező igényelnie.

14. ábra. Az Egyesült Királyság és Írország különböző statisztikáiban megjelenő magyar állampolgárok száma (flow), 2002–2017

Forrás: Department for Work and Pensions (Egyesült Királyság); Department of Social and Family Affairs (Írország).

állampolgárságú munkavállalót regisztráltak a szigetországban: 2004-ben alig több mint háromezret, 2008-ban már közel 11 ezret. 2008-ig mindkét adatforrás alapján növekedés, majd a válság hatására kisebb visszaesés figyelhető meg (14. ábra). 2011. május 1-jétől az EU8-ból érkező munkavállalók regisztrációja megszűnt, ám a NINo alapján az érkező magyarok száma újra jelentősen növekedni kezdett (annak ellenére, hogy ekkor Németország és Ausztria irányába is felerősödött a migráció). A növekedés 2013-ig folyamatos, azt követően jelentős csökkenés figyelhető meg, mely az utóbbi két évben a Brexit hatására tovább fokozódott.

Írországban – amely szintén az elsők közt nyitotta meg munkaerőpiacát – 2004 és 2017 között összesen közel 34 ezer magyar állampolgár kapott ún. közszolgálati személyi számot (PPS), legtöbbször (évi 4–5 ezren) 2006 és 2008 között. Ennek igénylése a külföldi munkavállalók számára is kötelező, így ez alapján főként a munkavállalási célú migráció alakulása követhető nyomon. A bevándorlóként regisztrált magyarok száma ettől jelentősen elmarad, a legnagyobb hullám idején (2006-ban) is alig 2,1 ezer volt.

2008 után a válság által jobban sújtott Írországban jelentősen visszaesett a magyar munkavállalók száma, és azóta évi ezer és kétezer fő között mozog (14. ábra).

A migrációs kedv mérséklődését a migrációs potenciál vizsgálatok eredményei is tükrözik: a 2012-ben mért csúcstértek után, amikor a felnőtt lakosság közel egyötöde tervezett valamilyen típusú migrációt, mind a rövid, mind a hosszú távú külföldi munkavállalást tervezők aránya visszaesett. A kivándorlást tervezők aránya 2015-ben minden korábbinál magasabb értéket ért el, azóta viszont ez is csökken. 2013 és 2017 januárja között a halmozott migrációs potenciál 13 és 16% között ingadozott (Sik 2018).

Visszatérő migráció (hazatérés)

Az utóbbi években a külföldről hazatérők száma Magyarországon is növekedni kezdett, a jelenség valós méretét azonban nehéz megbecsülni, a visszavándorlók – *visszatérő migránsok*^F – számáról és összetételéről nincsenek pontos adatok. A tükörstatisztikákban a fogadó országokból „kivándorló”

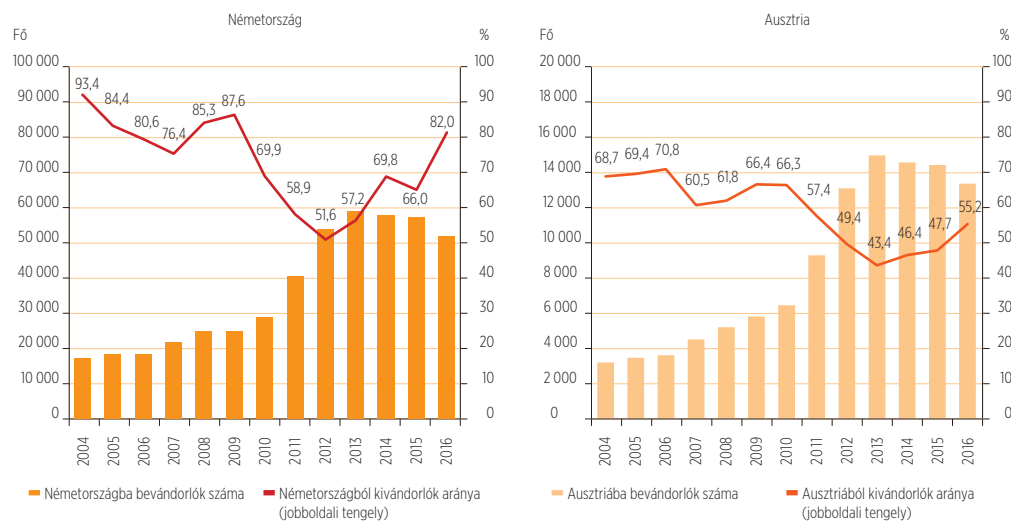
magyar állampolgárok jelennek meg (bár sok esetben a kijelentkezés itt is elmarad), de nem ismert, hogy milyen arányú hazatérésről, vagy esetleg harmadik országba való továbbvándorlásról van szó. Továbbá az egyes európai országokból kivándorló magyarok közt azok is szerepelhetnek, akik már ott születtek, az ő esetükben viszont nem beszélhetünk „visszatérésről”. E bizonytalanságok ellenére a főbb célszágok adatai arra utalnak, hogy az elvándorlás mellett jelentős visszaáramlás is zajlik.

Németországból 2001 és 2006 között évente mintegy 15 ezer fő „vándorolt ki” Magyarországra²⁰ – nem németek, tehát feltehetően visszatérő migránsok –; 2007-től számuk növekedni kezdett, és 2014-ben elérte, 2015-ben megközelítette a 40 ezer főt. Az Ausztriából kivándorló magyarok száma szintén 2007 után kezdett növekedni, azonban ez sokkal kisebb létszámot jelent (az utóbbi években évi 6–7 ezer főt). Noha Ausztria jelentős számú magyar munkavállalót fogad, többségük időszakosan

tartózkodik ott vagy ingázó, így nem jelenik meg a be-, illetve kivándorlási statisztikában. Az Egyesült Királyságban az EU-csatlakozás óta társadalombiztosítási számot kapott magyarok mindössze fele jelent meg a 2011-es brit népszámlálásban, nagyobb arányban (63%) az időszak elején – 2004 és 2006 között – érkezettek (Moreh 2014). Ez arra utal, hogy innen is jelentős visszaáramlás zajlott, különösen a 2007-től érkezettek körében, amiben feltehetően a gazdasági válság hatása is szerepet játszott. Az utóbbi évek visszavándorlási adatai nem ismertek, de az látható, hogy bár 2014 és 2016 között közel 64 ezren kaptak társadalombiztosítási számot, az országban tartózkodó magyar állampolgárok száma ebben a három évben alig több mint 21 ezerrel nőtt (miközben közel kétezeren szereztek állampolgárságot).

A visszatérők számát az adott évben bevándorlók számához viszonyítva Németország és Ausztria esetében azt látjuk, hogy ez az arány néhány évig csökkent, majd 2012, illetve 2013 után növekedni kezdett.

15. ábra. A Németországba és Ausztriába bevándorló magyarok száma és a kivándorlók aránya, 2004–2016

Forrás: DESTATIS; Statistik Austria; saját számítás.

²⁰ A német statisztikában nemcsak állampolgárság, hanem célterület szerint is szerepelnek a kivándorlók.

A Németországból kivándorlók aránya az adott évben érkezőkéhez képest az utóbbi években 66–70% közötti volt, majd 2016-ban elérte a 82%-ot, az Ausztriából kivándorlók pedig elérte az 55%-ot (*15. ábra*).

A külföldről hazatérők számának növekedését az adminisztratív adatforrásokra épülő hazai statisztika is jelzi, amely 2010-től az OEP (2017-től Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő, NEAK) tájnyilvántartását is figyelembe veszi.²¹ Ez alapján a visszatérő magyar állampolgárok száma az utóbbi években hirtelen megugrott: 2010-ben még nem érte el az 1600 főt, 2013-ban már meghaladta a 9 ezret, 2017-re pedig a 20 ezret (*2. ábra*). A külföldről ténylegesen visszatérők száma azonban ennél feltehetően lényegesen nagyobb.

A visszatérő migráció a külföldről hazatérők (illetve a tükörstatisztikákban megjelenő kivándorlók) számbavétele mellett – ami közvetlen mérést jelent – ún. indirekt méréssel is vizsgálható, amikor a hazai népességben a migrációs tapasztalattal rendelkezők – azaz külföldi tartózkodás után hazatért személyek – állományát vesszük figyelembe. Erre alkalmas adatforrás lehet a népszámlálás, illetve a mikrocenzus. A 2016. évi mikrocenzus alapján Magyarországon mintegy 242 ezer olyan itt született (tehát nem bevándorló) magyar állampolgár élt, aki legalább egyéves migrációs tapasztalattal rendelkezett, azaz élete során legalább 1 évet élt folyamatosan külföldön (KSH 2018). A 2011-es népszámlálás idején számuk 202 ezer fő volt.

2016-ban a visszavándorlók aránya a teljes népességben 2,6%-ot, a 16–64 évesek körében 3,2%-ot tett ki. Ha a 2000 óta külföldre távozókat, és ezen belül az egy évnél rövidebb idejű külföldi tartózkodás után visszatérőket is figyelembe vesszük, a

migrációs tapasztalattal rendelkezők száma 378 ezer fő volt, arányuk a teljes népességben 4,1%, a 16–64 évesek körében 5,7%.²² A visszavándorlók ez utóbbi csoportjában a férfiak, a fiatalabb korcsoportok, valamint a felsőfokú végzettségűek aránya nagyobb, mint a teljes népességben. A migrációs tapasztalattal rendelkezők 57%-a volt férfi, és 41%-uk diplomás, szemben a teljes népesség 49, illetve 22%-ával. A visszavándorlók 66%-a külföldi munkavállalás, 20%-a pedig külföldi tanulás után tért haza. Míg a szakmunkások zöme (43%-a) Németországból, a felsőfokú végzettségűek egyötöde az Egyesült Királyságból, 53%-a pedig egyéb (a három fő célországon kívüli) országból érkezett haza.

Noha a különböző adatforrások egyöntetűen azt mutatják, hogy az utóbbi években egyre többen térnek vissza külföldről, a döntések véglegessége bizonytalan. Korábbi felmérések szerint azoknak, akik már éltek vagy dolgoztak külföldön, a kétharmaduk tervez újabb migrációt (Gödri 2016).

A külföldön élő magyar népesség száma és összetétele

A visszavándorlások ellenére a főbb európai célországokban tartózkodó magyar állampolgárok száma az utóbbi években is tovább emelkedett. A számbeli növekedés Németország esetében volt a legnagyobb, 2014 óta mintegy 48 ezer fős, így 2017 elején az itt élő magyarok száma már elérte a 180 ezret (*16. ábra*). Jelentős növekedés figyelhető meg Ausztria esetében is, ahol 2014-től több mint 24 ezer fővel nőtt a magyar állampolgárok állománya, valamint az új célországok közül az Egyesült Királyságban, ahol közel 22 ezer fős volt a növekedés.²³ A három fő célországtól el-

²¹ Ebben azok a visszatérők jelennek meg, akik a magyarországi egészségbiztosítási jogviszonyukat külföldi egészségbiztosítási jogviszony után újraaktiválták.

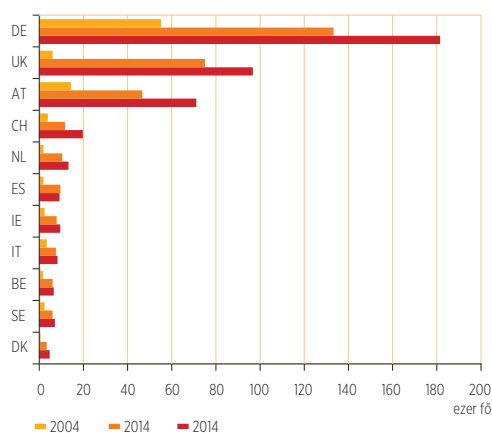
²² A visszavándorlók arányát és főbb jellemzőit a 2016. évi mikrocenzus alapján mutatjuk be (lásd KSH 2018).

²³ Az egyesült királyságbeli 96 ezer fős létszám az Annual Population Survey alapján készült, és az Eurostat által elfogadott becslés. Ezt azonban többen megkérdőjelezik, mintegy duplájára (200 ezer fő körülire) becsülve a napjainkban ott élő magyarok számát.

maradt ugyan, de nőtt a magyarok száma Svájcban, Hollandiában, valamint kisebb mértékben (de ezer fő felett) Írországban, Dániában és Svédországban is.

A tükörstatisztikák alapján 2017 elején az *Európai Gazdasági Térség országaiban*²⁴ élő magyar állampolgárok száma meghaladta a 461 ezer főt, ami 2014 óta mintegy 130 ezer fős, az ezredforduló óta (2001 januárjától) pedig 370 ezer fős növekedést jelent (1. táblázat). 2017-ben e népesség háromnegyede a három fő célországban – Németországban (39%), az Egyesült Királyságban (21%) és Ausztriában (15%) – élt.

16. ábra. A főbb európai célországokban élő magyar állampolgárok száma (stock), 2004, 2014, 2017

Forrás: Eurostat adatbázis ([migr_pop1ctz]; frissítve 2018. április 6-án); Instituto Nacional de Estadística (Spanyolország).

Az Európán kívüli területeket is figyelembe véve (amelyek az Eurostat-adatokban nem szerepelnek), becslések alapján²⁵ 2013 elején 350 ezer olyan magyar állampolgár élt külföldön, aki 1989 után és legalább egy éve hagyta el az országot. 2017. január 1-jén a legalább egy éve külföldön tartózkodó magyar állampolgárok száma szerte a világban – feltételezve, hogy napjainkban a ma-

1. táblázat. Az európai országokban élő magyar állampolgárok száma (stock) és megoszlása, 2001, 2017 (január 1.)

Célország	2001		2017	
	N	%	N	%
Ausztria	12 729	14,0	70 584	15,3
Belgium	1 534	1,7	6 469	1,4
Bulgária	95	0,1	142	0,0
Ciprus ^a	-	-	513	0,1
Csehország	418	0,5	4 109	0,9
Dánia	391	0,4	4 730	1,0
Egyesült Királyság	4 273	4,7	96 018	20,8
Észtország	-	-	161	0,0
Finnország	654	0,7	1 973	0,4
Franciaország ^b	2 961	3,3	6 563	1,4
Görögország	538	0,6	770	0,2
Hollandia	1 538	1,7	13 123	2,8
Horvátország	-	-	627	0,1
Írország	-	-	9 431	2,0
Izland	49	0,1	316	0,1
Lengyelország	403	0,4	771	0,2
Lettország	13	0,0	28	0,0
Liechtenstein	-	-	45	0,0
Litvánia	8	0,0	48	0,0
Luxemburg	143	0,2	1 650	0,4
Málta ^a	12	0,0	133	0,0
Németország	54 437	59,8	180 168	39,1
Norvégia	291	0,3	3 677	0,8
Olaszország	2 817	3,1	8 181	1,8
Portugália	158	0,2	520	0,1
Románia	269	0,3	4 521	1,0
Spanyolország ^c	778	0,9	9 080	2,0
Svájc	3 559	3,9	19 569	4,2
Svédország	2 988	3,3	6 979	1,5
Szlovákia	-	-	9 799	2,1
Szlovénia	51	0,1	506	0,1
<i>Együtt</i>	<i>91 107</i>	<i>100,0</i>	<i>461 204</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Eurostat adatbázis ([migr_pop1ctz]; frissítve 2018. április 6-án). ^a 2017-es adat helyett 2011-es (Census Hub); ^b 2001-es adat helyett 1999-es; ^c Instituto Nacional de Estadística; – adathiány.

²⁴ Ide soroltuk a személyek szabad mozgását illetően azonos jogállású Svájcot is.

²⁵ Lásd a SEEMIG projekt keretében 2013-ban készült *Magyarok külföldön* kutatást.

gyarok mintegy 15–20%-a vándorol Európán kívüli területekre – összességében 550 és 580 ezer fő közöttire becsülhető.

A külföldön élő magyar állampolgárok számát 2011 óta azok a személyek is növelhetik, akik az egyszerűsített honosítás révén a szülőföldjükön (többnyire a szomszédos országokban) szereztek magyar állampolgárságot, majd ezt követően vándoroltak ki a különböző célországokba. E jelenség hatása némely célország esetében már érzékelhető. Ausztriában 2017-ben meghaladta a 12 ezer főt, az Egyesült Királyságban pedig mintegy tízezer fő volt azon magyar állampolgárok száma, akik nem Magyarországon születtek (köztük szerepelnek azonban az adott befogadó országban született magyar állampolgárságú gyermekek is). Ha az áramlási (flow) adatokat nézzük, a 2011 és 2016 közötti hat évben mintegy 21–22 ezerrel több magyar állampolgárt regisztráltak bevándorlóként a különböző európai célországokban, mint ahány Magyarországról érkező személyt.

A véglegesen külföldre telepedők egy része bizonyos idő után megszerzi a befogadó

ország állampolgárságát (lásd A befogadó országokban állampolgárságot szerző magyarok c. keretes írást). Ezért a külföldön élő *magyarországi születésű népesség* létszáma lényegesen meghaladja a külföldön élő magyar állampolgárokét. Az ENSZ adatai szerint a Magyarországon született és külföldön (szerte a világban) élő személyek száma – függetlenül attól, hogy mikor hagyták el az országot – az ezredfordulón még 420 ezer volt, 2010-ben 528 ezer, 2017-ben pedig már 637 ezer (United Nations 2017).²⁶ 2000-ben ez a teljes hazai népesség 4,1%-át, 2010-ben 5,3%-át, 2017-ben pedig 6,6%-át jelentette.

Az ezredforduló óta e népesség létszáma, valamint célországok szerinti megoszlása is számottevően megváltozott. Míg 2000-ben 53%-uk élt európai országban, 2017-ben már közel háromnegyedük (73,5%), miközben az Észak-Amerikában élők aránya 34%-ról 19%-ra csökkent. Ez is azt jelzi, hogy míg a korábbi évtizedekben jelentős volt az Európán kívüli célterületek preferenciája, a rendszerváltozás után, majd a kétezres években, és különösen az EU-csatlakozást követően ez egyre inkább

A BEFOGADÓ ORSZÁGOKBAN ÁLLAMPOLGÁRSÁGOT SZERZŐ MAGYAROK

A kétezres évek elején az európai célországokban honosított magyar állampolgárok száma megközelítette az évi kétezer főt, majd csökkenni kezdett, és az évtized közepétől évi 1000 és 1500 fő között ingadozott. Lassú, majd egyre dinamikusabb növekedés után 2016-ban már elérte a 3400 főt. 2000 és 2016 között mintegy 32 ezer magyar állampolgár vált valamely EGT-ország ál-

lappolgárává.²⁷ Legtöbben német (34%), brit (16%) és svéd (13%) állampolgárságot, valamint ennél kisebb arányban (6–8%) osztrák és svájci állampolgárságot szereztek. A honosítottak körében lényegesen nagyobb volt a nők aránya: 2008-ban megközelítette a 70%-ot, az utóbbi években 60% körül mozgott. A honosítási feltételrendszer, illetve a kettős állampolgárság elismerése nagyon eltérő az egyes európai országokban. Az 1997. évi állampolgárságról szóló Európai Egyezmény leszögezi, hogy a honosítás feltételeinek meghatározásakor az

²⁶ Ezek a számok nem tartalmazzák azokat, akik az adott befogadó országban születtek magyar állampolgárként, azaz magyar szülő(k) gyermekeként.

²⁷ Európán kívüli célországokban – elsősorban az USA-ban, Kanadában és Ausztráliában – 2000 és 2016 között további 24 000 magyar állampolgárt honosítottak (OECD-adatok szerint).

államok nem írhatnak elő tíz évet meghaladó tartózkodási időt. Továbbá minden állam maga döntheti el, hogy az állampolgárság megszerzésének feltétele-e a korábbi állampolgárságról való lemondás.

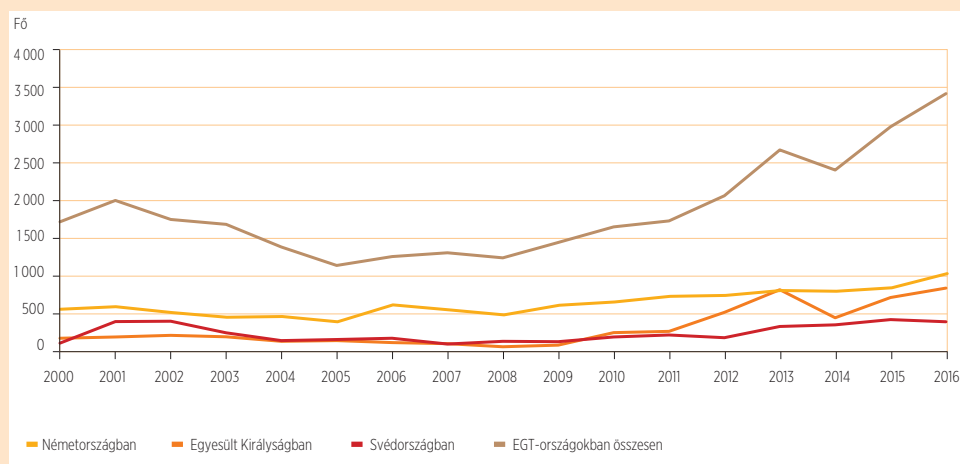
A magyarok főbb célországait tekintve jelentős eltérések vannak a honosítás feltételeiben. Az osztrák állampolgárság megszerzéséhez általában 10 év, EGT-állampolgárok esetében 6 év megszakítás nélküli ausztriai tartózkodás szükséges. A svájci állampolgárság igényléséhez 10 évig kell az országban élni (az utolsó 5 évből hármat ugyanazon a településen). Németországban a honosítást kérelmező külföldiek számára a kötelezően előírt ott-tartózkodás időtartama 8 év (azonban bizonyos követelmények teljesülése esetén 7 vagy 6 év is lehet). A brit és a svéd állampolgárság megszerzésének legalább 5 éves tartózkodási idő a feltétele. A legtöbb országban a házastársak és a kiskorú gyermekek kedvezményekben részesülnek. Az utóbbi évek szigorításai

következtében a brit állampolgárságért folyamodóknak előzőleg meg kell szerezniük az állandó tartózkodási bizonyítványt, a svájci állampolgársághoz pedig a letelepedési engedélyt.

Az osztrák állampolgárság megszerzésének feltétele a korábbi állampolgárságról való lemondás (bár vannak kivételek), a német állampolgárság megszerzésének szintén, de ez EU-s állampolgárookra nem vonatkozik. Más országok esetében nem kötelező lemondani a korábbi állampolgárságról.

Az országok többségében a területükön született gyermekek a vérségi elv (jus sanguinis) alapján a szülők állampolgárságát kapják meg, az Egyesült Királyságban viszont továbbra is érvényben van a területi alapú (jus soli) állampolgárság, így az ott született gyermekek automatikusan brit állampolgárok lesznek, amennyiben az egyik szülő az Egyesült Királyság területén él (állampolgárságtól függetlenül).

K3. ábra. A főbb európai befogadó országokban állampolgárságot kapott magyarok száma, 2000–2016

Forrás: Eurostat adatbázis ([migr_acq]; frissítve 2018. március 15-én); 2000–2001: OECD adatbázis.

hátterbe szorult. A kiemelkedő európai célországok ez esetben is Németország (27%), az Egyesült Királyság (13%) és Ausztria (8%), az Európán kívüli országok közül pedig az Egyesült Államokban (12%) és Kanadában (7%), továbbá Ausztráliában (4%) és Izraelben (2%) él a legtöbb magyarországi születésű személy. 2017-ben az ENSZ-adatok szerint összességében a világ 67 országában éltek magyarok, ebből 32 országban legalább ezer fős létszámban.

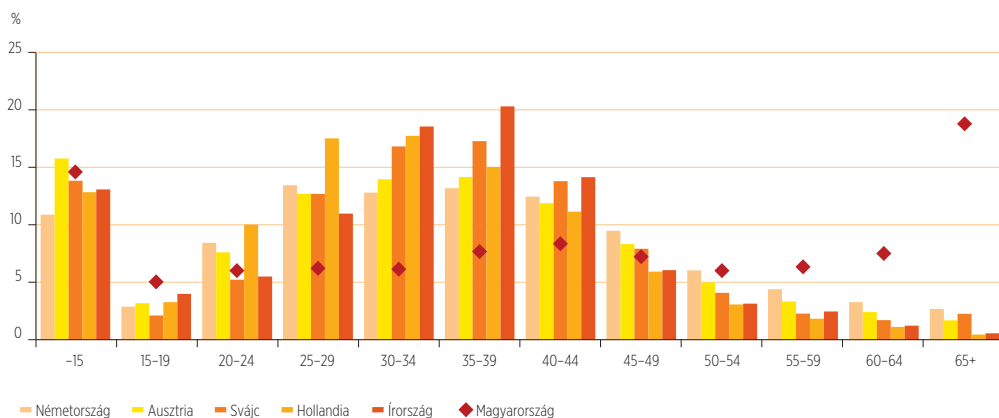
A külföldön élő magyar állampolgárok *társadalmi-demográfiai összetételére* összességében enyhe férfitöbbslet, a kibocsátó népességhez képest fiatalabb korösszetétel és magasabb iskolai végzettség jellemző. Célországok szerint azonban jelentős eltérések vannak. Különösen magas (bár csökkenő) a férfiak aránya a Németországban élők körében (2014-ben 62% volt, 2017-ben 58%), míg a skandináv országokban élők körében enyhébb (52–55%). Ezzel szemben az Olaszországban élők jelentős többsége nő (72,5%), és kissé magasabb a nők aránya (52–55%) az Egyesült Királyságban, Ausztriában, Hollandiában, Spanyolországban, valamint a Belgiumban élők körében is. A

hazai munkaerő-felmérésben (ahol főként az időszakos vagy ingázó külföldi munkavállalás jelenik meg) a külföldön dolgozók jelentős többsége viszont férfi: az EU-csatlakozást követő években arányuk a 80%-ot is elérte, 2011 óta 74–78% között mozog.

A *fiatal korösszetétel* valamennyi célország esetében jellemző. 2017-ben a főbb európai célországokban élő magyar állampolgárok körében 48 és 60% közötti volt a 20–39 évesek aránya, míg a hazai népességben mindössze 26%. Különösen magas a fiatalok aránya az új célországokban, mint Hollandia és Írország, míg a hagyományos célországokban (Németország, Ausztria, Svájc) az idősebb korcsoportok is képviselve vannak (17. ábra). Az 55 év feletti aránya azonban csak Németországban éri el a 10%-ot, miközben a hazai népességnek az egyharmadát alkotják.

A fentiekhez hasonló képet mutatnak a 2016. évi mikrocenzus eredményei is. A tartósan (legalább 1 éve) külföldön lévő népességben (259 ezer fő) 53% volt a férfiak aránya, míg az ideiglenesen külföldön lévők (47 500 fő) közt 65%. Ez is azt jelzi, hogy a családot ideiglenesen hátrahagyó migrá-

17. ábra. A főbb európai célországokban élő magyar állampolgárok és a hazai népesség korcsoportos megoszlása, 2017

Forrás: Eurostat adatbázis ([migr_pop1ctz]; frissítve 2018. április 6-án).

ció elsősorban a férfiakra jellemző. Mind az ideiglenesen, mind a tartósan külföldön lévő férfiak közel 60%-a 20 és 39 év közötti, és a nőknél még hangsúlyosabb e fiatal korcsoport aránya: a tartósan külföldön élőknel 64%, az ideiglenesen külföldön élőknel 67%. Mindez a hazai termékenység alakulását, illetve a külföldön született magyar gyermekek számát is befolyásolhatja (lásd a Külföldön született magyar gyermekek c. keretes írást).

A korábbi vizsgálatok a külföldön tartózkodó népesség *iskolai végzettség* szerinti szelekciója tekintetében alapvetően a szakmunkások és a felsőfokú végzettségűek felülreprezentáltságát mutatták ki: míg az előbbieket túlsúlyos fóként a rövidebb időre külföldre költöző, és hazai háztartásokhoz kötődő népességben, a diplomásoké a tartósan és a teljes háztartásukkal külföldre költözők körében volt megfigyelhető (Blaskó – Gödri 2016). Célországok szerint is eltérő mintázat rajzolódik ki: az Egyesült Királyságot választókra mindkét csoport eseté-

ben a diplomások nagyobb aránya jellemző; míg Németország és Ausztria esetében a szakmunkások pozitív szelekciója.

A 2016. évi mikrocenzus eredményei is azt mutatják, hogy a tartósan külföldön lévők közt a kibocsátó népességhez képest jelentősen felülreprezentáltak a felsőfokú végzettségűek és kisebb mértékben az érettségizettek, az ideiglenesen külföldön lévők közt viszont leginkább a szakmunkás végzettségűek és kisebb mértékben az érettségizettek, illetve a diplomások. A nemek közötti eltérés azonban szembetűnő: míg a diplomások aránya a tartósan külföldön élő nők esetében kiugróan magas (42%, miközben a hazai női népességben 19%), a szakmunkás végzettségűeké az ideiglenesen külföldön lévő férfiak körében (40%, miközben a hazai férfi népességben 24,5%).

A külföldön élő magyar népesség magasabb *foglalkoztatottságát* több adatforrás is megerősíti. Az Eurostat tükörstatisztikái szerint 2017-ben a más EU-tagállamokban élő 20–64 éves magyar állampolgárok 80,5%-a

KÜLFÖLDÖN SZÜLETETT MAGYAR GYERMEKEK

Az elvándorlás közvetlen népesedési hatásai mellett a közvetett hatásaival is számolni kell. Nemcsak a népességfogyáshoz és a korszerkezet átalakulásához járul hozzá, hanem a külföldre távozók fiatal korösszetételéből adódóan a hazai termékenység, illetve születésszám alakulását is negatívan befolyásolhatja. Mindez azonban hosszú távon a visszavándorlás alakulásától is függ.

A médiában megjelent hírek szerint napjainkban minden hatodik magyar gyermek külföldön születik, 2010 és 2016 között összesen mintegy 78 ezer külföldön

született gyermek hazai anyakönyvezését kérték magyar állampolgárságú szülei. A kivándorló magyarok főbb célországainak adatai valóban növekedést mutatnak az ott született magyar gyermekek számában, ám ez korántsem éri el az említett szintet.²⁸ Ráadásul előfordulhat – főként az ausztriai születések esetében –, hogy a külföldön, magyar állampolgárként született gyermekek szülei életvitelszerűen Magyarországon élnek (lásd a Gyermekvállalás c. fejezet keretes írását). A három fő célországban és Hollandiában (ahol az európai országokban élő magyarok 78%-a élt 2017 elején) 2000 és 2016 között több mint 41 ezer magyar gyermek született (ebből mintegy 28 ezer 2010

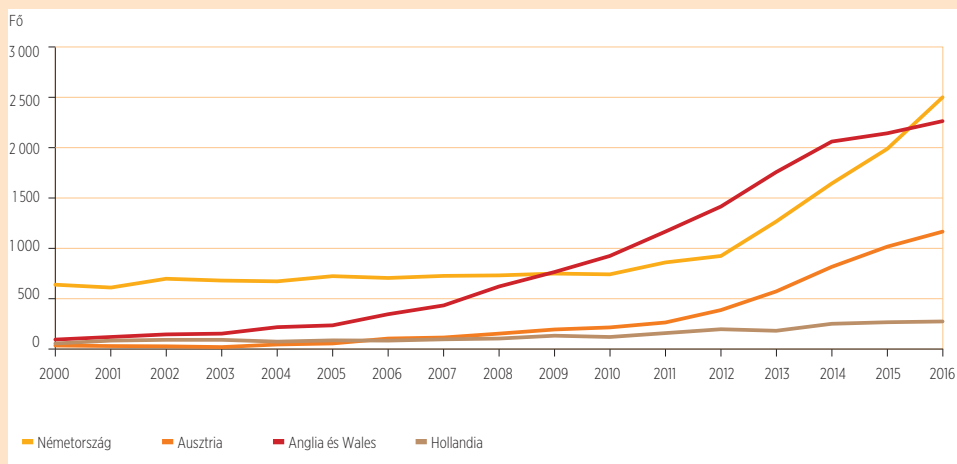
²⁸ A külföldön született magyar gyermekek jelentős része a környező országokban élő és magyar állampolgárságot szerzett szülők gyermeke.

óta). Számuk alakulása követi az egyes országokba irányuló bevándorlási trendet: az Egyesült Királyságban már 2004 után lassú növekedésnek indult, Németország és Ausztria esetében 2012-től kezdett hirtelen emelkedni, míg Hollandia esetében lassú, de folyamatos növekedés látható. E négy országban született magyar gyermekek együttes száma az ezredforduló után még évi ezer fő körül mozgott, 2015-re azonban már elérte az 5,5 ezret. A magyarországi születések-

hez viszonyított arányuk pedig 1–2%-ról 5–6%-ra emelkedett. Ez azonban még messze elmarad a külföldi születések feltelezett arányától.

Ugyanakkor a nyugati országokban született magyar gyermekek egy része vélhetően hazatér, erre utalnak például a német adatok: Németországban – ahol 2011 óta 9396 gyermek született magyar állampolgárságú anyától – 2016 végén mindössze 4385 ottani születésű 6 év alatti magyar állampolgárt tartottak számon.

K4. ábra. A főbb európai célországokban született magyar gyermekek száma, 2000–2016

Forrás: DESTATIS; Statistik Austria; Office for National Statistics; Statistics Netherlands.

Megjegyzés: A beazonosítás alapja Németország és Ausztria esetében a „magyar állampolgárságú anya”, Anglia és Wales esetében a „magyarországi születésű anya”, míg Hollandia esetében „legalább egyik szülő magyarországi származású”. Anglia és Wales, valamint Ausztria esetében a 2016-os becslést adtuk.

volt foglalkoztatott (miközben a hazai népesség hasonló korcsoportjában ez az arány 73,3%). A mikrocenzus alapján 2016 végén a külföldön élő 16–64 évesek 86%-a dolgozott, 7%-a tanult, további 7%-a pedig egyéb tevékenységről számolt be (KSH 2018). Hasonló képet mutat az Egyesült Királyság nagymintás lakossági adatfelvétele is: 2013 és 2015 között az ott élő 16 és 64 év közötti magyar állampolgárok 84%-a dolgozott (Office for National Statistics 2017).

Kelet-közép-európai összehasonlítás

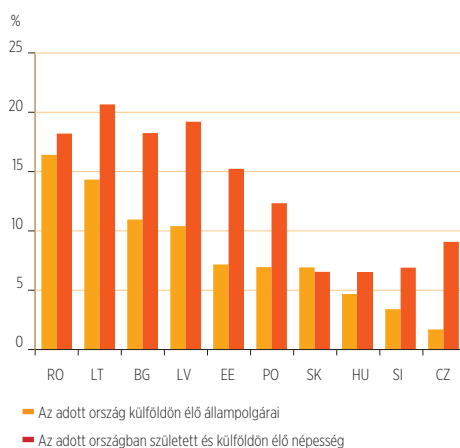
Noha az elmúlt évtizedben a külföldön élő magyar állampolgárok száma dinamikusan növekedett, a kibocsátó népességhez viszonyított arányuk még mindig messze elmarad a régió jelentősebb kivándorlási országainak arányaihoz képest. A kelet-közép-európai országok többségében az EU-csatlakozást az elvándorlás, illetve a munkaerő-migráció sokkal nagyobb fellendülése követte. A balti

országokból, valamint Lengyelországból és Szlovákiából, majd később a 2007-ben csatlakozó Romániából és Bulgáriából is tömegesen – vagy legalábbis a kibocsátó népességhez képest jelentős arányban – indultak útnak az újonnan megnyílt munkavállalási lehetőségek hatására. A magyarországi elvándorlás azonban viszonylag későn (a kétezres évek végén) kezdett számottevően növekedni. Jól látszik ez az Egyesült Királyság és Írország – a munkaerőpiacukat már 2004-ben megnyitó országok – munkavállalási célú migrációt megragadó statisztikáiból. Mindkét célországban a 2004 és 2011 között regisztrált EU8-országokból származó munkavállalók kibocsátó népességhez viszonyított aránya csak Szlovénia és Csehország esetében maradt el a magyarországitól.

2011-től ugyan a magyarországi elvándorlás is felgyorsult, a növekedés ellenére azonban a 2017-ben külföldön élő népesség aránya a régió többi országához képest továbbra is alacsonynak számít (18. ábra). A legnagyobb számban román és lengyel állampolgárok élnek külföldön (2017-ben az európai országokban mintegy 3,2 millió román és 2,6 millió lengyel állampolgár élt), az arány azonban Románia mellett a két balti állam és

Bulgária esetében a legnagyobb. Ha az egyes országokban született és külföldön élő népesség arányát hasonlítjuk össze, Magyarország (6,6%) Szlovákiával (6,5%) együtt a rangsor végén áll, miközben a jelentősebb kivándorlási országokban (Litvánia, Lettország, Románia, Bulgária) ez az arány 18–21%.

18. ábra. Külföldön élő népesség az EU8- és EU2-országokban: az állampolgárság szerinti, illetve a születési országukon kívül élők aránya, 2017

Forrás: Eurostat adatbázis ([migr_poplctz]; frissítve 2018. április 6-án); ENSZ-adatok (United Nations 2017).

FOGALMAK

Bevándorló külföldi állampolgár: Az adott évben Magyarországra belépő, és a hatályos jogszabályoknak megfelelő tartózkodásra jogosító engedélyt kapott külföldi állampolgár.

Bevándorló magyar állampolgár: Az a magyar állampolgár, aki eddig külföldön élt vagy született, és letelepedési szándékkal jött Magyarországra, vagy ideiglenes külföldi tartózkodásból tért vissza.

Nyers bevándorlási ráta: Az adott évben bevándorlók száma a fogadó ország évközepi népességszámára vetítve (ezer lakosra számított arány).

EGT-állampolgárok: Az Európai Gazdasági Térség országainak – ide tartoznak az EU-tagállamok, Izland, Liechtenstein és Norvégia – állampolgárai. Svájc nem tagja az EGT-nek, azonban a személyek szabad mozgását illetően azonos jogállású.

Kivándorló külföldi állampolgár: Az a tartózkodásra vagy letelepedésre jogosító engedéllyel rendelkező külföldi állampolgár, aki az adott évben Magyarországot a visszatérés szándéka nélkül elhagyta, vagy aki lejárt érvényességű engedélyét nem hosszabbította meg, vagy akinek az engedélyét visszavonták.

Kivándorló magyar állampolgár: Az a magyar állampolgár, aki végleges külföldi letelepedés szándékával, vagy ideiglenes külföldi tartózkodás céljából hagyja el Magyarországot.

Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgár: Az a tartózkodásra vagy letelepedésre jogosító engedéllyel rendelkező külföldi állampolgár, aki az adott év január 1-jén életvitelszerűen Magyarországon tartózkodott.

Magyar állampolgárságot kapott személy: Aki honosítással (amennyiben külföldi ál-

lampolgárként született), vagy visszahonosítással (amennyiben korábbi magyar állampolgársága megszűnt) vált magyar állampolgárrá.

Honosítási ráta: Az adott évben állampolgárságot szerzők aránya az országban tartózkodó külföldi állampolgárságú népesség év eleji létszámához képest.

Menedékkérő: Az a külföldi állampolgár vagy hontalan személy, aki kérelmezte a nemzetközi védelmet, de még nem rendelkezik semmilyen nemzetközi védelmi – azaz menekült, oltalmazott vagy befogadott – státusszal.

Menekült: Az a külföldi állampolgár vagy hontalan személy, aki menekültstátuszt kapott (amit akkor kaphat a kérelmező, ha igazolható, hogy – a genfi egyezménynek megfelelően – az üldözéstől való félelme megalapozott). A menekült státusz feltételeinek fennállását háromévente felülvizsgálják. A menekült 3 évnél hosszabb ideig tartózkodás után kérelmezheti a magyar állampolgárságot.

Oltalmazott: Az a külföldi állampolgár vagy hontalan személy, akit származási országában nem fenyeget személyes üldözés, de fennáll a veszélye, hogy visszatérése esetén súlyos sérelem érne. A súlyos sérelem veszélyét legalább ötévente felülvizsgálják.

Befogadott: Az a külföldi állampolgár vagy hontalan személy, aki nem jogosult menekült vagy oltalmazott státuszra, de származási országába átmenetileg nem küldhető vissza, mert ott halálbüntetésnek, kegyetlen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek lenne kitéve. Státuszukat évente felülvizsgálják.

Visszatérő migráns: Az a személy, aki egy másik országban hosszú vagy rövid távú bevándorlóként tartózkodott, majd visszatér az állampolgársága szerinti országba legalább egyéves tartózkodás szándékával.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Blaskó Zs. – Gödri I. (2016): A Magyarországról kivándorlók társadalmi és demográfiai összetétele. In Blaskó Zs. – Fazekas K. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2015*, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest: 59–67.
- Eurostat (2018): *Migration and migrant population statistics*. Statistics explained [Data extracted in March 2018].
- Golovics J. (2018): Elvándorlás a felsőoktatás szemszögéből. Helyzetkép és kormányzati válasz. In Kováts G. – Temesi J. (szerk.): *A magyar felsőoktatás egy évtizede, 2008–2017*. NFKK Kötetek 2. Budapest Corvinus Egyetem, Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja: 171–182.
- Gödri I. (2015): Nemzetközi vándorlás. In Monostori J. – Őri P. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest: 187–211.
- Gödri I. (2016): *Elvándorlási szándékok – álmok és konkrét tervek között. A migrációs potenciál jellemzői és meghatározó tényezői a 18–40 évesek körében Magyarországon*. Kutatási Jelentések 98. KSH NKI, Budapest.
- Gödri I. (2017): Az integráció mutatói és esélykülönbségei a Magyarországon élő bevándorlók körében. *Demográfia*, 60(1): 5–55.
- Gödri, I. – Soltész, B. – Bodacz-Nagy, B. (2014): *Immigration or emigration country? Migration trends and their socio-economic background in Hungary: A longer-term historical perspective*. Working Papers on Population, Family and Welfare, No. 19. Hungarian Demographic Research Institute, Budapest.
- Hárs Á. (2012): Munkapiaci válságok, változások, válaszok. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2012*. TÁRKI, Budapest: 159–189.
- Hárs Á. (2016): Elvándorlás, bevándorlás és a magyar munkaerőpiac. Jelenségek, hatások, lehetőségek. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2016*. TÁRKI, Budapest: 243–262.
- Hárs Á. – Simon D. (2017): A külföldi munkavállalás és a munkaerőhiány. In Fazekas K. – Köllő J. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2016*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest: 94–108.
- Kapitány B. – Rohr A. (2014): Kivándorlás Magyarországról – egy új becslési eljárás eredményei. In Spéder Zs. (szerk.): *A család vonzásában*. KSH NKI, Budapest: 67–84.
- Kincses Á. (2015): *A nemzetközi migráció Magyarországon és a Kárpát-medence magyar migrációs hálózatai a 21. század elején*. Műhelytanulmányok 8. KSH, Budapest.
- KSH (2016): Menekültek a világban. *Statisztikai Tükör*, 2016. július 25.
- KSH (2017): *Új magyar állampolgárok. Változások az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetése után*. KSH, Budapest.
- KSH (2018): *Mikrocenzus 2016. Nemzetközi vándorlás*. KSH, Budapest.
- Lakatos J. (2015): Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek. *Statisztikai Szemle*, 93(2): 93–112.

Moreh, Ch. (2014): A decade of membership: Hungarian post-accession mobility to the United Kingdom. *Central and Eastern European Migration Review*, 3(2): 79-104.

Moreh, Ch. (2017): Az Egyesült Királyságba irányuló magyarországi elvándorlás a magyar és a brit migrációs rendszerek átalakulásának tükrében. *Ügyészségi Szemle*, 2(3): 86-101.

Office for National Statistics (2017): *Living abroad: migration between Britain and the EU8*. 10 July 2017.

Sik E. (2018): Migrációs burok és migrációs potenciál. In Siskáné Szilasi B. – Halász L. (szerk.): *Boldogulni itthon vagy külföldön. Legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban*. Miskolci Egyetem Földrajz – Geoinformatika Intézet, Miskolc: 106-127.

United Nations (2017): *Trends in International Migrant Stock: The 2017 revision*. POP/DB/MIG/Stock/Rev.2017. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division.